

2005 DEC 22

54854
AF 339

TANÍTÓK
ÉS
TANÁROK
SZÁMÁRA

MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK

2005. 45. ÉVFOLYAM

5

A szerkesztőbizottság elnöke:

Dr. Szendrei János

Helyettes: Dr. Varga István

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bácsi János (Szeged); Dr. Frick Mária (Baja); Sajtósné Csendes Gyöngyi (Kaposvár);

Dr. Lakotár Katalin (Szombathely); Dr. Miklovicz Árpád (Nyíregyháza);

Muholitsné Újvári Klára (Győr); Dr. Nagy Andor (Eger); Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona (Debrecen);

Dr. Mágoriné dr. Huhn Ágnes (Szeged); Dr. Wirth Lajos (Jászberény).

Főszerkesztő:

Rozgonyiné dr. Molnár Emma

Szerkesztők:

Dr. Békési Imréné

Dr. Galgóczi Anna

A lap az Oktatási Minisztérium és a Szegedi Tudományegyetem
Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Karának támogatásával jelent meg.

TARTALOM

Tuza Tibor: Projektmunkák az általános iskolában	193
Kecskés István: A cigánylakosság múltja és jelene	196

MŰHELY

Zöldi Istvánné–Pálincás Bernadett: Vetélkedő forgatókönyve József Attila születésének 100. év- fordulója tiszteletére	199
H. Tóth István. A közmondásokról, a szólásokról, valamint alkalmazásukról	205
Imre Rubenné dr.: Móricz Zsigmond és A fáklya	211
Dr. Molnár Péter: Régi taneszközök új szerepben	216

ÖRÖKSÉG

Dombi Alice: Jeles és tiszteletre méltó-e a tanítói hivatás?	221
Dr. Domonkos János: Ezer esztendő a magyar iskola	225

SZEMLE

Dr. Balogh Tibor: A tudomány és a csoda – a teremő és a teremtet	227
Dr. Farkas Olga: <i>Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona</i> : Gyakorlati kutatási módszerek. Szöveggyűjtemény..	230
Dr. Nagy Andorné: <i>Dr. Koncz István</i> : Kamasz-kapaszkodó	233
Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona: <i>Kaszás Mária–Pappné Vencsellői Klára</i> : Ének-zene I. osztály ..	235

Projekt munkák az általános iskolában

„Mi az a projekt, és mely életkorban kezdhető?” – kérdezik gyakorta még napjainkban is továbbképzések, különféle szakmai tanácskozások és más találkozások alkalmával a pedagógusok. Annak ellenére kérdezik, hogy 2003 óta egyre szélesebb körben alkalmazzák az iskolák a központi IPR (Integrációs Pedagógiai Rendszer) kompetenciafejlesztő eszközszerkeztét, ezen belül a slágernek számító kooperatív munkaformákat és a projekt-módszert. Amikor érdeklődnek, válaszat rendszerint azzal kezdem, hogy nem kell valami egetrengetően új dologra gondolni, hiszen például egy óvodai anyák napi műsor is projekt, illetve maga a műsor a projekt munka eredménye. Szemléletünkben, a gyermek szükségleteit optimálisan kielégítő eljárásrendszerünkben, a merev foglalkozási formák feloldásában, a pedagógiai építkezésben kell megújulnunk.

A projekt rendszerű oktatás lényege a tantárgy- és tanórarendszer kereteinek felbontása és a tanulók által elsajátítandó ismeretek és képességek átfogó tervek (projektek) köré való csoportosítása. A módszer jellemzője az adott probléma sokoldalú megközelítése és a munkamegosztáson alapuló csoporttevékenység, együttműködés. A munka eredménye valamilyen produktumban (album, újság, videofilm, kiállítás, színpadi előadás stb.) objektívalódik és nyilvánossá válik.

A *Szöke Judit* nevével fémjelzett Józsefvárosi Tanodában alkalmazott projekt programok lényege, hogy a gyermekek a tanárral együtt kiválasztanak egy témát (ami lehet történelmi, irodalmi, matematikai stb.), rögzítik a tevékenység célját, meghatározzák az altémákat és a feladatokat, kiválasztják a munkavégzés helyszínét (intézményen belül és kívül), és meghatározzák a munkaformákat. A munkát a kiscsoportokban, belső munkamegosztással végzik. A projekt eredményeit a munkacsoportok együttesen vitatják meg, az eredményeket, illetve tanulságokat összegzik, az elkészült objektívációt bemutatják (társaiknak, szüleiknek, a nyilvánosságnak). A leginkább alkalmazott eszköz a film- és újságkészítés, valamint a kiállítás-szervezés. A projekt-módszer segítségével törekednek élet-közelsbe hozni a tudnivalókat, s kiaknázni mint a szociális tanulás eszközt. A közös feladat megoldása során gyakorolható a felelősségvállalás, az együttműködés, a kulturált vitatkozás, a konfliktusok kezelése, az érdekek egyeztetése. A magyarázó-illusztráló módszer helyett problémaközpontú tanításszervezést alkalmaznak, mert leginkább ez biztosítja a gyermekek aktivitását. Ebben az esetben a diák nemcsak új ismeretekre tesz szert, hanem az ismeretszerzés módjait is gyakorolja. A tanulás célja a problémamegoldó látásmód elsajátítása.

A Nagy Sándorné Volovich Mária nevéhez fűződő Edelényi Alapítványi Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola és Diákotthon számos projektje közül kiemelést kíván a kertművelés és a kisállattenyésztés projekt. Az iskolakert termékeit a tanulók maguk fogyasztják el közösségi programok keretében, a nevelt kisállatokat pedig az iskolától való búcsúzás idején hazaviszik, otthon gondozzák tovább. A termékek és a kisállatok egyben a szemléltető eszköz szerepét is betöltik az ismeretszerzés és a képességfejlesztés során.

Spencer Kagan Kooperatív Tanulás c. munkájában felteszi a kérdést: Ismertessük meg a diákokkal a régi kutatások eredményét, vagy vegyük rá őket arra, hogy saját módszereikkel jussanak el az ismeretek megszerzéséhez? A régebbi munkák eredményeinek kizárólagos tanulmányozása visszahúzó, elerőtleníti a diákokat, míg a kreatív vizsgálatok megerősítik őket. A diákok, mint önálló ismeretsajátítók leginkább a kooperatív tanulás-szervezéssel működő projektekben tudják megvalósítani önmagukat. Maguk határozzák meg, hogy mit és hogyan tanuljanak, hogyan formálják meg és mutassák be vizsgálódásaik eredményét. Ha célunk önállóan dolgozó és gondolkodó emberek képzése, akkor a projektmodelleket nem nélkülözhetjük. – Szemléltető példaként „A csoport kutat” projekt alkalmazásához bármely témában szükséges 1. az osztályt „csoportok csoportjába” szervezni; 2. sokoldalú tanulási feladatokat alkalmazni; 3. többirányú kommunikáció jöjjön létre a diákok között, aktív tanulás alakuljon ki; 4. a csoportokat a tanár irányítsa; jöjjön létre kommunikáció a csoportokkal. A csoportos kutatásban részt vevő diákoknak a következő hat, egymásra épülő lépést kell követniük: 1. A téma meghatározása és a diákkutatócsoportok megszerzése. Egyensúlyt kell tartani a diákok heterogén csoportokba szervezése és a kutatási témák szabad megválasztása között. 2. A tanulási feladat megtervezése. A csoport tagjai egyénileg vagy párosával meghatározzák a kutatás mini-témáit. A csoportok eldöntik, hogy mit és hogyan akarnak tanulni. Megállapítják a tanulás célját. 3. Folyik a kutatás. A többirányú kommunikációt ösztönzi, ha a diákok információt cserélnek társaikkal, tanáraikkal, más csoportokkal, akiktől információhoz juthatnak. Információt gyűjtenek, elemzik és értékelik az adatokat, következtetéseket vonnak le. 4. Elkészítik a beszámolót. A kutatás végterméke beszámoló, esemény vagy összegzés. A diákok megszerzik, összegyűjtik, összegzik az információkat. A csoportok határozzák meg bemutatójuk tartalmát és formáját; munkájukat irányító bizottság hangolja össze. 5. A beszámoló bemutatása. Kiállítások, paródiák, viták és beszámolók formájában fogadható el az anyag; s ez a csoport és az egész osztály ismeretszerzését is szolgálja. 6. Értékelés. A magas szintű tanulás értékelése hangsúlyosan tartalmazza az alkalmazást, az összegzést és a következtetést. A tanár és a diákok együttműködhetnek az értékelésben; a bíráló bizottság a tanárral együtt dolgozhatja ki a vizsgafeladatokat.

Az OM Phare Programiroda francia projektmintákat tett közzé 2003-ban „Útmutató a tanoda munkájához, Gyakorlati tanácsok Franciaországból” c. kiadványában. Szemléltetesként tanulságos lehet kiemelni a „Projekt, amelynek segítségével a diákok megtanulják felhasználni a környezeti erőforrásokat” gyakorlati tanácsot: A kutatók kimutatták, hogy a diákok számára az idővel való bánásmód és az egyéni munka elvégzése gyakran kapcsolódik a térrel való megfelelő bánásmód elsajátításához. Ennek fényében érdekes és hasznos lehet egy olyan projektet kidolgozni, amely lehetővé teszi a tanulók számára a környezetükben található erőforrások megfelelő felhasználását. Ennek elsajátítása többféleképpen történhet: – A városrészben vagy kisebb település egészében található intézmények megismerésének elősegítése: polgármesteri hivatal, önkormányzati intézmények, könyvtár, sportlétesítmények, iskola, hotel, rendőrség, szociális központ, egyesületek és más civil, illetve kisebbségi szervezetek, szociális otthon, bölcsőde, óvoda, múzeum, kulturális központ stb. – Találkozók szervezése a megválasztott képviselőkkel, felelős vezetőkkel, az egyes szervezetek és intézmények feladatainak pontos meghatározása. – Látogatások szervezése. – Felmérések, beszélgetések, könyvtári kutatómunka révén az említett találkozások előkészítése. – Tájékoztatók egy adott városrész vagy város, község térképén.

Eszköz is jelent már meg a projektmunkához. *Korányi Margit–Papp Ágnes*: Lapozgató. A te újságod (Független Pedagógiai Intézet, Bp. 2003.) c. munkája az információ-szerzéssel és -átadással kapcsolatos kulcskompetenciák fejlesztését segíti. Kilencedik-tizedik osztályosok számára készült, de hetedik-nyolcadikban is hatékony segédeszköz lehet a szövegértési gondokkal küzdőknek, fejlesztve az olvasás-szövegértést, szövegalkotást, nyelvhelyességet, illetve helyesírást. Mindezt élet- és életkorközei, szórakoztató, érdekes szövegek, feladatok révén gyakorolhatják a tanulók. A nevezett célok megvalósításához jó keretnek bizonyult egy képzeletbeli újság, hiszen itt természetes módon szerve-sül a műfaji és a tematikus sokszínűség egy „igazi” szerkesztőségi munkával, ugyanakkor a szövegekkel való manipulációnak igazi „értelme”, azaz a gyermekek számára is belátha-tó célja van. A feladatok további jellemzője, hogy tág teret ad az egyéni elképzelések, ötletek megvalósításának, a tanulók és a pedagógusok kreativitásának, együttműködésé-nek, valamint a projektmunkának.

A Hajdú-Bihar Megyei Pedagógiai Intézet konzorciumvezetésével 2004-ben kezdett, a HEFOP 2.1.3. központi intézkedés keretében támogatást nyert „*Roma esély*” *diszkrimi-nációmentes és tolerancianövelő nevelési-oktatási program Balmaújváros kistérség álta-lános iskoláiban* pályázati munkának szerves része a projekt-módszer alkalmazása válto-zatos témákban és formákban az elsőtől a nyolcadik évfolyamig. A Bocskai iskolában a mentálhigiénés projektek, a Kalmár iskolában a nemzeti ünnepekkel kapcsolatos projek-tek, a Központi iskolában pedig a Föld-víz-levegő projektek voltak a legsikeresebbek. Ám nem az egyedüliek. A projekt-módszer teret nyert számos más témában is, mint például multikulturális rendezvények, az eszközjellegű és a szociális kompetenciák fejlesztését szolgáló programok és programelemek, a leghátrányosabb helyzetű és legtöbb lemaradás-sal küzdő gyermekek számára szervezett középiskolára előkészítő foglalkozások és más programok során.

A pályázati munkában a belépő (első és ötödik) évfolyamokra helyeztünk kiemelt figyelmet, továbbá eredménymérést és statisztikai vizsgálatokat is itt végeztünk. Egyér-telműen kimutatható volt a tanulási kedv és a sikeresség növekedése, illetve a tanulmányi előmenetel javulása, ami további ösztönzést adott tanulóknak és pedagógusoknak egy-aránt. A 2004/2005. tanévben a pedagógusok negyede, a 2005/2006. tanévben már a pe-dagógusok fele kapcsolódott be a projekt-módszer alkalmazásába, amit a konzorciumve-zető pedagógiai intézet szakértői közvetlenül is segítenek. Az iskolaigazgatók és a pro-jektvezető pedagógusok nyitott, előzetesen meghirdetett szakmai tanácskozások keretében számolnak be az alkalmazott eljárásokról és eredményekről, továbbá nyitott projektbemutatókat tartanak, s a bemutatókat szakmai eszmecserével, közös értékelő megbeszéléssel zárják. A projekt-rendezvények (színpadi műsor, kiállítás, akadályverseny, videofilm-bemutató stb.) és szakmai eszmecserék alkalmával, továbbá tanórákon és az azt követő megbeszéléseken, valamint szakmai műhelymunkákon a 2005/2006. tanévtől már nem-csak az érdeklődő gyakorló pedagógusokat, hanem a pedagógusképző főiskolák-egyetemek hallgatóit is készségesen fogadják. A pályázati munkát 2006 nyarán zárják, a projekt-módszer alkalmazása viszont a mindennapi pedagógiai gyakorlat szerves része marad a továbbiakban is.

A cigánylakosság múltja és jelene I.*

A cigánylakosság szocializációjának problémája nagyon izgalmas és nehéz kérdés, s benne a gyermekeké, hiszen nevelésük alapja a család mint legfontosabb közvetítő, elsődleges szocializációs tényező, ugyanis a szülők magatartási mintái beépülnek a gyermek személyiségébe. Az egyed motivációs rendszere, értékorientációi a közvetlen környezet hatására alakulnak ki.

Izgalmas, mert e réteg cselekvése, életmódja sok vonatkozásban eltér más rétegek cselekvésétől, életmódjától, bennük olyan elemek találhatók, amelyek sajátosak, csak rájuk jellemzőek.

Nehéz, mert e réteg ifjúságának szocializációs problémáival eddig kevés tudományos elemzés foglalkozott: tehát járatlan ez az út még akkor is, ha az utóbbi évtizedben többen kezdtek foglalkozni életmódjuk kutatásával.

A szocializáció komplex folyamat, amely a születés pillanatában a gyermek–anya kapcsolatával kezdődik, majd a család kapcsolatával folytatódik. Ezért tartom szükségesnek múltjuk és jelenük felvázolásával ráirányítani a figyelmet e folyamatra.

Nem kívánok e munkában tudományos igénnyel foglalkozni, a legapróbb mélyrétegekbe behatolni, a legkisebb rezdüléseket elemezni e réteg életmódjában egyrészt szerteágazása, másrészt összetettsége miatt, azonban igyekszem olyan kérdésekre, jelenségekre rámutatni, amelyek elvezetnek a cigánycsaládok reális helyzetéhez, és amelyek cselekvésre serkentik mindazokat, akiknek módjuk van e jelenségek felszámolására.

1945 óta figyelem és tanulmányozom a cigánylakosság fejlődését, életmódját, és azt a következtetést vontam le, hogy az utóbbi évtizedben nagy változás történt mind a munkába állítás, mind a lakáskörülmények javítása területén. Célként fogalmazódott meg a megye községeiben a cigánytelepek felszámolása, amelyhez nemcsak felsőbb szerveink intézkedése szükséges, hanem maguknak a cigányoknak is munkálkodniuk kell ennek érdekében.

Megyéinkben viszonylag keveset tudunk e réteg múltjáról, legfeljebb az iskolák boncolgatták az oktató-nevelő munkával összefüggő kérdések kapcsán, és a helyi tanácsok adtak számot helyzetükről a Szabolcs-Szatmár megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága mellett működő Cigányügyi Koordinációs Bizottságnak.

Általában a tudományos kutatás kimutatta, hogy a népvándorlás vége felé, az V. és a X. század között elindult Észak-Indiából egy indoeurópai nomád népcsoport, s lassan vonultak nyugat felé, miközben századokat töltöttek Perzsiában, Örményországban, Törökországban és a Balkánon. A XV. században érkeztek Közép-Európába. Itt beleütköztek az akkor már szilárd szerveztű feudális államokba. Miután nem fogadták be őket, szétszóródtak. Törzsi szervezetüket sokáig őrizve, kisebb-nagyobb csoportokban eljutottak Spanyolországig, Angliáig, és miután a Kárpátok vonulatában szóródtak szét, Magyarországra is letelepedtek.

* A romák életútja Szabolcs-Szatmár-Beregben című tanulmány első része.

Számkivetettségüket feltehetően több ok együttes hatása váltotta ki. Néhány kutató szerint Európában török kémeket láttak bennük, s üldözték őket. Az üldözésükhöz hozzájárult az összlakosságtól eltérő bőrszínük, sajátos nyelvezetük és szokásaik. A feudális államok kialakult rendjében „rossz” példa volt a vándorló cigánycsoport azok előtt a röghöz kötött jobbágyok előtt, akik szabad költözködési joggal nem rendelkeztek. Valószínűleg mindez együtt – s még számos más ok – váltotta ki a cigányellenes intézkedéseket.

Nagyon sok európai országban jött létre a cigányok letelepedését tiltó törvény. Angliában 18 ezer cigányt akasztottak fel a törvény megsértése miatt. Franciaországban szinte valamennyi ott élő cigányt kiirtották, Spanyolországban pedig a 18 éven felülieket. Nálunk nem születtek ilyen törvények, de korlátozó intézkedések sora konzerválta a velük szembeni előítéleteket, társadalmi számkivetettségüket, nyomorukat. Mária Terézia, majd II. József elvétette a cigányanyaktól gyermekeiket, s megtiltotta nekik az egymás közötti házasságot.

Egy részük megkísérelte a beilleszkedést, megpróbált kiemelkedni, de a tőkés rendszer nem segítette ezt elő, hanem az alacsony kultúrszinten tengődő cigányságot – a nyomort, a munkanélküliséget, az embertelen körülményeket – maga teremtette újra, s ezáltal még a jószándékúakat is szinte állati sorba lökte vissza. De valamennyi között a legembertelenebb hajsztát a hitleri Németország indította ellenük. Mint alsóbbrendű fajhoz tartozókat tízezer számra pusztította el a különböző koncentrációs táborokban.

A II. világháború után teljesen megváltozott országunk társadalmi, gazdasági és politikai rendszere. Ez a változás kihatott a cigányság életére is. Megyénkben a kisüzemi mezőgazdaság volt túlsúlyban, a fő termelési irány az egyéni gazdaság, így ott kisegítő munkásként időnként alkalmi állást, s ezért gyakran csak egy napi kosztot, lábbelit, elhasznált ruhát kaptak. Alkalmanként kovácsműhelyekben, kiskereskedőknél végzett munkával, vagy házalással próbálták előteremteni az igen nagy létszámú családnak a létminimumot. Az sem volt ritka eset, hogy loptak, amely még az elmúlt években, de ma is gyakori. Ezek az esetek még a becsültesekkel ellen is kiváltották a bizalmatlanságot, az ellenszenvet.

Az igyekvőbbek, a beilleszkedni akarók kosárfonással, lábtörölők készítésével, gyékényből font falvédőkkel, dísztárgyakkal, teknővájással, vályogvetéssel, cigányzenekarok szervezésével, disznópásztorkodással foglalkoztak. Ezt a munkavétést a községek nagy részében még mindig cigányok oldják meg, illetve töltik be. Az általuk készített tárgyakat vásárokon árulták, valamint házról házra járva kínálták ezeket. Ezek az áruk, eszközök aránylag jó jövedelemhez juttatták őket. A jövedelem célszerű felhasználása azonban nem jelentkezett a család jobb életmódjában.

A mezőgazdaság nagyüzemi átszervezése után lényegében megszűnt vagy inkább háttérbe szorult az egy-két napos alkalmi munka, s a fent felsorolt foglalkozás már csak kiegészítő jövedelem volt, jóllehet ebből sokáig élt még több idősebb cigánycsalád. Bár a cigányság nem tudta felfogni ezt a gazdasági folyamatot falun, de érezte, hogy ez a törvénytelen gazdasági kényszer valami állandó munka keresésére serkenti őket, s bármennyire ragaszkodtak a hagyományos, kötetlenebb életvitelhez, fel kellett azt adniuk.

A megyében nem volt olyan kiterjedt ipari nagyüzem, amely az állandó foglalkoztatásukat megoldotta volna – a termelőszövetkezetek társadalmi előítéletek, könnyű életmódjuk miatt idegenkedtek tőlük – a megyén kívül igyekeztek munkát keresni.

Megérezték, felfogták annak a lehetőségét, hogy a családi pótlék szép összeghez juttatja a családokat, ha munkát vállalnak. De felfogták azt is, hogy minél több a gyerek, annál

több a családi pótlék. Ezért a szaporodásuk óriási mértéket öltött. A 8-10 gyerek volt az átlag a családokban, s ma alig éri el az 5 főt. Az 1960-as népszámláláskor a megyében 22.036 fő volt a számuk, s tizenöt év múlva, 1975-ben, az összeírás alapján már 35.794 főt számláltak.

Arról nincs pontos adatom, hogy jelenleg hogyan alakul a számuk, ugyanis a legutóbbi népszámláláskor nem tüntették fel, de az általam felmért 1.231 család 4.943 főt számlál. Feltehetően csökkent az összlétszámuk, hiszen nagyon sok család van már, ahol a 2-3 gyerek sem ritka.

Az állam által hozott rendeletek, intézkedések: kedvezményes telekhely biztosítása, kamatmentes kölcsönök odaítélése, a lakásviszonyok javítása megindítottak egy beilleszkedési folyamatot is, amelyre viszont fékező hatással volt a múlt, a meggyökeresedett előítélet. Nehéz volt a megszokotton változtatni, gyökerében új életet kezdeni. Különösen nehéz volt akkor, amikor azt kellett tapasztalniuk, hogy a velük szemben táplált előítélet erősnek bizonyul. Az erkölcsi normákban sok a hagyományos elem, érvényesül bennük a szokások konzerváló ereje, amelyekből táplálkoznak az előítéletek.

Akadtt köztük jócskán olyan, aki otthagya állandó munkahelyét, visszacsúszott a régi életmódba, leitta magát, virtuóz duhajkodásba kezdett, amely odáig jutott, hogy ma is a legelterjedtebb szórakozás köztük a mértéktelen alkoholfogyasztás. Méltán fogalmazódott meg, amely ma is hangzatosított: Íme, ilyenek a cigányok.

De biztató jelek is vannak. Lehet, hogy ez csak a falusi cigányokra vonatkozik (ugyanis a városon élők magatartását, életvitelét nem vizsgáltam), de a községben élők, a beilleszkedők, az állandó munkával rendelkezők – még akkor is, ha egyik-másik visszacsúszik, leissza magát, ami a magyarok között is gyakori eset – életmódja, magatartása elért a fejlődésnek abba a szakaszába, s annak olyan fokára, ahol igen sok magyar család életmódja, magatartása áll. Ezeknél a cigánycsaládoknál a lakásviszonyok is megoldottak, amelyből csak néhány példát ragadok ki:

Kántorjánosiban 100 család (60%), Nyírkárszban 37 család (90%), Lónya 15 család (50%), Rohod 36 család (58%), Tiszabecs 31 család (56%), Tyukod 12 család (30%) él saját építésű, korszerűen berendezett családi házban.

Talán a probléma ott kezdődik, amikor a társadalmi fejlődés más fokán állókról ítélkezünk saját erkölcsi normáink alapján, és nem vesszük figyelembe, hogy egy bizonyos közösségben nevelkedett réteg az adott közösség szokásrendszerét sajátítja el.

Ezeknek a szokásrendszereknek a megváltoztatása, amelyeknek egy része káros a társadalomra nézve, a társadalomra, a helyi szervek vezetőire igen bonyolult feladatot ró, amelyet folyamatában kell vizsgálni, értékelni és a célrendszert meghatározni.

Egy ilyen objektív folyamat indult már meg azzal is, hogy ha a saját környezetében nincs munkalehetőség, városba megy dolgozni, új közösségbe kerül, és az új környezetben az új közösség erkölcsi- és szokásnormáit igyekszik megvalósítani akaratától függetlenül is. A hagyományosabb magatartási kötétségek feloldódnak, lazábbak lesznek, ötvöződnek, amelyek következtében fokozatosan a fejlődés útjára lépnek.

ZÖLDI ISTVÁNNÉ – PÁLINKÁS BERNADETT

könyvtáros

könyvtáros

Inotai Általános Iskola és Tagóvodái

Várpalota

Vetélkedő forgatókönyve József Attila születésének 100. évfordulója tiszteletére

Az Inotai Általános Iskola könyvtára 2005. április 11-én József Attila vetélkedőt szervezett a költő születésének 100. évfordulója tiszteletére. A mintegy 2 órás rendezvényen – a József Attila életével, költészetével kapcsolatos vetélkedőn – 9 (3 fős) csapat versengett. A feladatok sikeres megoldása, a jó hangulat, a finom uzsonna, a győzteseknek járó balatonszár-szói kirándulás ígérete mind-mind hozzájárult a vetélkedő sikeréhez.

Bízunk benne, hogy az általunk összeállított forgatókönyv használható lesz még a következő tanévben is a vetélkedőt szervező iskolák, könyvtárak számára.

FELHÍVÁS

Az iskolai könyvtár

VETÉLKEDŐT

tervez József Attila születésének 100. évfordulója alkalmából

Nevezhetnek: 2–8. osztályos tanulók, osztályonként 3 fős csapatot alkotva.

Nevezési határidő: 2005. március 4.

Feladatok:

I. 2–3. osztály számára

1. Egy József Attila verset tudni kell könyv nélkül
2. Tablókészítés József Attila életének fontosabb állomásairól (csoportmunka)
3. Illusztrációkészítés egy József Attila versről

II. 4–8. osztály számára

1. Egy József Attila verset tudni kell könyv nélkül
2. Tablókészítés József Attila életének fontosabb állomásairól (csoportmunka)
3. Illusztrációkészítés egy József Attila versről
4. Totó
5. Tájékozódás vaktérképen (József Attila életének állomásai)
6. Játékos feladatok
7. Kézikönyvek használata

(Az 1–3. feladatok előzetesek.)

Ajánlott irodalom:

- Irodalomtörténeti atlasz 10-18 éves tanulók számára (Cartographia Kft., Bp. 2001.)
- Négy szemközti az utókorral. József Attila fényképeinek ikonográfiája Népművelési propaganda Iroda Bp., 1980.
- Fodor András: Így élt József Attila Móra K. 1980.
- József Attila általános és középiskolák számára (Nagyjaink sorozat) Tóth Könyvkereskedés Kft. 1996.
- Magyar irodalmi lexikon I. kötet (főszerkesztő: Benedek Marcell) Akadémiai K., Bp. 1963.

A vetélkedő előkészítése:

Kiállítás: Az iskolai könyvtár József Attila életével, költészetével kapcsolatos könyveinek kiállítása a folyosói tárlóban.

Iskolai szavalóverseny

A vetélkedő meghirdetése (faliújság, iskolaújság, iskolarádió)

A jelentkező csapatok regisztrálása

Segítségnyújtás az előzetes feladatok megoldásában (könyvajánlás, fénymásolás, tábló- és illusztrációkészítés)

A feladatlapok összeállítása, szemléltető anyag elkészítése

A zsűri kiválasztása, meghívása

Emléklapok, oklevelek elkészítése

Az uzsonnához szükséges élelmiszerek megvásárlása

A feladatlapok összekészítése, csoportosítása a csapatok és a zsűri számára

A vetélkedő helyszínének kiválasztása (könyvtár), a terem berendezése

Megtanulandó József Attila versek a vetélkedőre (ajánlat)

MINDENKINEK: „Ne légy szeles...”

2. osztály	Altató	6. osztály	Ringató
3. osztály	Kertész leszek		Nyolcesztendős lányok
4. osztály	Mama		Tavaszi van! Gyönyörű!
5. osztály	A kanász	7. osztály	A bánat
	Perc		Tél
		8. osztály	Mikor az uccán átment a kedves
			Születésnapomra

FORGATÓKÖNYV JÓZSEF ATTILA VETÉLKEDŐ 2005. április 11.

FELADAT	PONTSZÁM	SZÜKSÉGES ESZKÖZÖK
• A verseny megkezdése előtti zenehallgatás		fényképezőgép, CD lejátszó, Sebő F. József A. CD-je
• Köszöntő, a verseny szabályainak ismertetése, csapatnév-választás		
• Karóval jöttél – az iskolai szavalóverseny győztesének versmondása		

FELADAT	PONTSZÁM	SZÜKSÉGES ESZKÖZÖK
• Az előzetes feladatok (tabló- és illusztrációkészítés) értékelése	Tabló: 10 pont Illusztr.: 10 pont	A könyvtárban a tablók és a rajzok kiállítása
• A 2. és a 3. osztályosok versmondása	5-5 pont	
• A 2. osztályosok elvonulnak papírforgót készíteni		színes papír, hurkapálca, gombostű, olló, ragasztó
• TOTÓ	14 pont	
• A 4-6. osztályosok versmondása	5-5 pont	
• A 2. osztályosok bemutatják papírforgóikat		üres lapok
• KI MI TUD?		
– Mit ünnepelünk József Attila születésnapján? „Borítékos feladat”	1 pont	
– Személy- és helységnevek párosítása	9 pont	borítékok, feladatok
– vaktérkép: J. A. életének fontos állomásai	7 pont	vaktérkép
– Tárgyak – „foglalkozások”	9 pont	papírforgó, kosár, tányér, kenyér, újság, pohár víz, fahasáb, toll
– Fényképeken látható személyek, helyszínek felismerése	6 pont	József Áron; Mama, Jolán, Etelka, Attila, Pócze Imre, Etelka, Attila; Attila, Juhász Gyula, Móra F.; Attila és Etus; J. A. Múzeum, Balatonszárszó
• A 7-8. osztályosok versmondása	5-5 pont	
• Idézetek felismerése, folytatása (szóbeli feladat)	1 pont a cím, 1 a folytatás	idézetek
• Szómagyarázat (A Medáliák egy részének felolvasása után)	8 pont	feladatlapok, ÉKSZ
• Rejtvény (verscímek keresése)	12 + 2 pont	rejtvény
• Hogyan őrizi az utókor József A. emlékét? (szóbeli, gyorsasági feladat)	minden jó válasz 1-1 pont	

SZÜNET, UZSONNA

ÉRTÉKELES, oklevelek, emléklapok kiosztása

Az 1., 2. és 3. helyezett csapat balatonszárszói kiránduláson vehet részt

* A fényképeket nem tudjuk közölni, igény szerint fénymásolatot küldünk róluk. (A szerkesztők)

**I.
TOTÓ**

1. Melyik évben született József Attila?
A: 1904 B: 1905 C: 1906
2. Budapest melyik részén született József Attila?
A: Józsefváros B: Ferencváros C: Terézváros
3. Hogy hívták József Attila testvéreit?
A: Jolán, Borbála B: Eta, Borbála C: Jolán, Eta
4. Hová került nevelőszülőkhöz az Országos Gyermekvédő Liga révén egyik nővérével?
A: Ócsöd B: Szeged C: Pécs
5. Nevelőszülei nem a keresztnévén szólították. Milyen nevet adtak neki?
A: Tomi B: Jancsi C: Pista
6. Hogy hívták egyik gyámját, aki később mindkét nővérének volt a férje?
A: Makai Ödön B: Juhász Gyula C: József Áron
7. Ki az a híres költő, aki segítette kiadni az első kötetét?
A: Juhász Gyula B: Tóth Árpád C: Ady Endre
8. Melyik vers miatt tanácsolták el Szegeden az egyetemről?
A: Születésnapomra B: Tiszta szívvel C: Karóval jöttél
9. Melyik híres külföldi egyetemen tanult József Attila?
A: Sorbonne B: Yale C: Harvard
10. Melyik híres magyar költőre tekintett József Attila úgy, mint az apjára, majd fordult ellene később?
A: Kosztolányi Dezső B: Babits Mihály C: Ady Endre
11. Ki volt az a híres külföldi író, akinek magyarországi látogatására írt egy verset?
A: Thomas Mann B: Bulgakov C: Dosztojevszkij
12. Melyik híres irodalmi folyóiratnak volt a szerkesztője?
A: Nyugat B: Koszorú C: Szép Szó
13. Melyik városban halt meg?
A: Balatonalmádi B: Balatonfüred C: Balatonszárszó
- +1. Milyen irodalmi díjat ítélték neki a halála után?
A: Nobel-díj B: Baumgartner-díj C: Pulitzer-díj

II. KI MIT TUD?

1. Mit ünnepelünk József Attila születésnapján?

1 pont

- ## 2. Mennyire ismered József Attila életét?

Először kösd össze az összetartozó személyeket, majd a helységneveket a hozzájuk tartozó eseményekkel!

- **Emberek, akik szerepet játszottak József Attila életében:**

József Áron a költő idősebbik nővére, aki sokat segítette

Pöcze Borbála pszichológus, a költő utolsó szerelme

Pöcze Imre József Attila édesanyja

Juhász Gyula a költő szerelme, házassági terveket szőttek

Vágó Márta a költő édesapja, aki elhagyta a családját

Kozmutza Flóra a költő mindkét testvérének volt a férje

Makai Ödön a kőszegi minarettestvérek volt a legszívesebben szeretett nagybátyja, anyja testvére

Horger Antal költő, atyai jóbarátja, támogatója első kötetének

József Jolán nyelvész professzora a szegedi egyetemen

9 pont

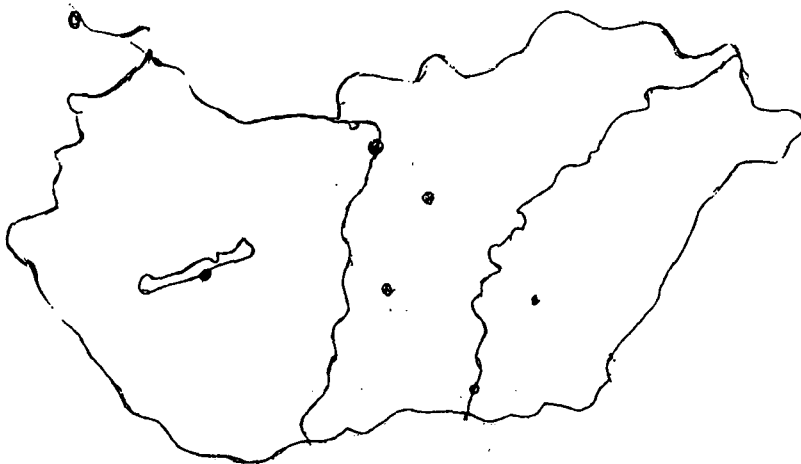
• Helységek, melyek szerepet játszottak a költő életében!

Monor	itt halt meg a költő
Öcsöd	egyetemre járt és mosogatóinas is volt itt
Makó	magyar-francia-filozófia szakos egyetemista
Balatonszárszó	nevelőszülőknél él, Pistának hívják
Szabadszállás	egyetemre jár itt, takarít, újságot árul
Szeged	középiskolás, itt jelent meg első kötete
Bécs	nagybátyja, rokonsága lakhelye
Párizs	lelencgyerekként került ide, majd visszazökött Budapestre

8 pont

3. Vaktérkép

A térkép alatt található helységneveket írd be a térkép megfelelő helyére!

Budapest, Balatonszárszó, Szeged, Bécs, Monor, Szabadszállás, Öcsöd

7 pont

4. Tárgyakat helyeztünk az asztalra (papírforgó, kosár, 1 pohár víz, bélyeg, fahasáb, toll, tányér, kenyér, újság). Valamennyi József Attila életének egy-egy állomásához kapcsolódik. Írd fel a kapott lapra a tárgy nevét s mellé azt a tevékenységet, „foglalkozást”, amely erről József Attila életével kapcsolatban eszedbe jut!

9 pont

5. Jól nézd meg a képeket! Írd fel a hátoldalukra, hogy kit vagy kiket ismersz fel!

6 pont

III.

Folytasd egy mondattal az idézetet! Mondd meg a vers címét!

Feladat	Megoldás
„Adjon Isten, Jézusunk, Jézusunk!”	„Három király mi vagyunk, mi vagyunk” (Betlehemi királyok)
„Kertész leszek, fát nevelek.”	„kelő nappal én is kelek,” (Kertész leszek)
„Lehunnya kék szemét az ég,”	„lehunnya sok szemét a ház,” (Altató)

„Én még őszinte ember voltam,”

„ordítottam, toporzékoltam,”

(Mama)

„Míg a cukrot szopogatnám,”

„Új ruhámat mutogatnám,

(De szeretnék...)

10 pont

IV.

Magyarázd meg a következő szavakat az Értelmező kéziszótár segítségével!
(József Attila: Medáliák)

cincér:

kova:

kanász:

rí:

kovász:

jáspis:

6 pont

József Attila: Medáliák

1.

Elefánt voltam, jámbor és szegény,
Hüvös és bölcs vizeket ittam én,
A dombon álltam s ormányommal ott
Megsímogattam a holdat, a napot,

És fölnyújtottam ajkukhoz a fát,
A zöld cincért, a kígyót, a kovát, –
Most lelkem: ember – mennyem odavan,
Szörnyű fülekkel legyezem magam –

2.

Porszem mászik gyenge harmaton,
Lukas nadrágom kézzel takarom,
A kis kanász ríva öleli át
Kövét varázsolt tarka malacát –

Zöld füst az ég és lassan elpirul,
Csöngess, a csöngés tompa tóra hull,
Jéglapba fagyva tejfehér virág
Elvált levélen lebeg a világ –

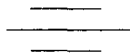
V.

Betűtenger

József Attila 12 versének címét rejtettük el. A művek négy irányban olvashatók: balról jobbra és fordítva, illetve fentről lefelé és fordítva. Ha megtalálta valamennyi címet, akkor a kimaradt betűket összeolvasva egy tulajdonnevet kapsz, mely a költőhöz kötődik. Hogyan?

K	Ó	G	Á	V	A	F	T
E	A	L	T	A	T	Ó	I
Z	K	R	S	F	R	Ó	S
S	Ü	I	Z	L	E	T	Z
E	L	N	É	Ó	J	A	T
L	V	G	P	R	T	R	A
Z	Á	A	M	Á	E	I	S
S	R	T	Á	N	L	S	Z
É	O	Ó	Y	A	M	I	Í
T	S	S	N	K	E	E	V
R	I	Z	A	Ó	K	S	V
E	É	A	M	A	M	É	E
K	J	N	Y	Á	R	K	L

12+2 pont

DR. H. TÓTH ISTVÁN
egyetemi docens
Lomonoszov Egyetem
Moszkva

A közmondásokról, a szólásokról, valamint alkalmazásukról

Az ismeretlen szerzőjű epikus költészet (másképpen: epikus népköltészet) általában egy mondatnyi terjedelmű alkotásai a közmondások, a szólások, a szóláshasonlatok, a találósok, a rigmusok, a jelszavak stb. Közülük – jelen dolgozatunkban – a szóláshagyomány e gazdag csoportjából teljességre nem törekedhetvén a **közmondásnak**, továbbá a **szólásnak** és a **szóláshasonlatnak** nevezett frazeológiai egységekkel foglalkozunk kiemelten, elsősorban anyanyelvpedagógiai célzattal. A közmondásokról, valamint a szólásokról és a szóláshasonlatokról vallott nézetünket Szemerkenyi Ágnes nagy lélegzetű kutatásai nyomán alakítottuk ki. (SZEMERKENYI, 1988) Mindenképpen alapirodalomként hasznosítottuk O. Nagy Gábornak a mintegy húszezer magyar szólást és közmondást tartalmazó gyűjteményét. (O. NAGY, 1976) Az elmúlt évtizedek nyelvhasználatában végbement változásokat és a nyelvészeti kutatásokban elért eredményeket is figyelembe vette a Bárdosi Vilmos által irányított nyelvész munkaközösség, amikor megalkotta a szólások, helyzetmondatok és közmondások értelmező és fogalomköri szótárát. (BÁRDOSI, 2003) Magam azért is forgattam szívesen ezt a közel 4000 címszavas, több mint 13 000 proverbiumot tartalmazó új kötetet, mert nemcsak tudományos igényű,

hanem a kiváltképpen gyakorlatias szempontjai miatt is könnyen tájékozódhatunk a benne közölt frazeológiai egységek között. Az oktatómunkában kiváló kalauzunk lehet ez a friss szemléletű szótár, mert egyértelműen küzd a nyelvünk fakulása és a szókincsünk nem minden esetben kedvező irányú változásai ellen, vagyis: színes változásában láttatja nyelvi hagyományaink e körét.

Az utóbbi idők forrásai szerint O. Nagy Gábor mind a *szólásmondás* (O. NAGY, 1957), mind a *szólás és közmondás* (O. NAGY, 1966) elnevezést használta. Szemerikényi Ágnes néprajzkutató a hazai és a nemzetközi szakirodalomban végzett körültekintő vizsgálatai nyomán arra a megállapításra jutott, hogy neveződjenek *proverbium*nak a szóláshagyomány kis terjedelmű, pontosabban annak az egy mondatnyi terjedelmű alkotásai „részben azért, mert olyan magyar kifejezést nem találunk, amely általános fogalomként helyesen és félreérthetetlenül lenne használható e műfaj jelölésére, részben pedig azért, mert a nemzetközi kutatás is ezt javasolja.” (SZEMERIKÉNYI, 1988) Az itt idézett vélekedésekkel egyetértésben a hazai oktatási gyakorlatban a *közmondások*at, a *szólások*at, a *találósok*at, a *rigmusok*at, a *jelszavakat* stb. e bevett terminus technicusokkal említjük mi is. (H. TÓTH, 1998)

Mi a közmondás?

Anyanyelv- és irodalompedagógiai szempontok alapján magam így foglaltam állást erről a

- a) rövid terjedelmű,
- b) sokszor élcés, ironikus, gúnyolódó,
- c) a jelentést nem szó szerint értendő műfajról,
- d) a festői ábrázolás eszközeivel is élő,
- e) ritmikus, rímes szentenciáról,

amelynek a megértéséhez nem szükséges magyarázat: „Szájhagyományozódó költészetünk kisebb terjedelmű alkotásai között találjuk a közmondásokat. Néprajzkutatók szerint ezek mögött is valamikori esemény áll, vagyis egy-egy történet rajzolódik ki, ha mondjuk őket. Az eredeti történet azonban idővel elfelejtődik, teljesen a múlt homályába vész, a tanulság viszont megmarad, s átértelmeződik. A közmondás ismeretlen szerzőjű alkotás, állandósult mondat, amely közkeletű igazságot, életbölcsséget fejez ki leggyakrabban prózai formában, benne gyakorta az alliteráció is fokozza a zeneiség érzetét.” (H. TÓTH, 1998)

Mi a szólás és a szóláshasonlat?

Mindenekelőtt közösségi, szóhagyomány útján terjedő alkotás. A terjedelme szókapcsolat, illetőleg mondat, lényegileg állandósult kifejezési formának nevezhető, amelynek a megértéséhez gyakran magyarázat szükségeltetik, vagyis hozzámendandó a maga (keletkezés)története. Általános egyetértés alakult ki abban a tekintetben, hogy nem jellemzi annyira tanító jelleg a szólást és a szóláshasonlatot, mint a közmondást. Műfaji tekintetben kevertnek mondható, mert epikus helyzetet, eseményeket idéz fel, miközben erkölcsi tanítást hordoz. Különösen a szóláshasonlat vonatkozásában ötlük szembe az egyszeri eseményre utalás mellett a magyarázat jelleg.

A szólásokban és a szóláshasonlatokban is gyakorta csendül rím. Stilisztikai szempontból egyrészt a párhuzamosság, másrészt a metafora, továbbá a szinekdoché szerepe a jelentős ezekben a műfajokban, mivel a szólás és a szóláshasonlat is példázat jellegű általánosítás. Megállapíthatjuk azt is, hogy olykor a találós kérdésekkel rokoníthatóak.

A proverbiumok e gazdag világból a közmondásokra, a szólásokra és a szóláshasonlatokra irányítottuk ez ideig és irányítjuk a továbbiakban is a figyelmet, mert azt tapasztaljuk, mintha megkopott volna a jelentőségük, mintha szűkült volna a használatuk köre napjainkban. Ebben a rohamos élőszóbeli kopásban, elfelejtésben a felgyorsult élettempót, a vártnál is erőteljesebben megmutatókozó felszínességet, a múlttól való mind erőteljesebb elfordulást, a jelen pillanatnyi, vélt értékeinek a megragadását szokás emlegetnünk. Kétségtelen, hogy az életfor-

mák rohamos fejlődésén, változáson mentek s mennek keresztül, így a korábbi értékek megőrzésére, továbbadására, hagyományoztatására sajnos mind kevesebben vállalkoznak. Elsősorban az 1–4., továbbá még az 5–6. évfolyamokon használatos taneszközökben (= tankönyvekben, munkafüzetekben stb.) bukkanhatunk több-kevesebb közmondásra, szólásra és szóláshasonlatra. Érdekes és felettébb kíváncsú, sőt hasznos kutatásul kínálkozik annak a felderítése, hogy az egyes tankönyvcsaládok miféle proverbsmokat alkalmaznak, e műfajok közül nyelvünk ékkövei: a közmondások, a szólások és a szóláshasonlatok milyen gyakorisággal vannak jelen, melyek is ezek, s mi az adott tankönyvcsalád szerzőinek a szándéka a választott példamanyag felidézésén túl. Megkerülhetetlen annak a számbavétele is, hogy tanítóink mellett (elsősorban magyar-) tanáraink mikor, miért, miféle beszédhelyzetekben mondják, alkalmazzák, magyarázzák közmondásainkat, szólásainkat és szóláshasonlatainkat. Ne hallgassuk el a felvételi vizsgákon, a szemináriumi foglalkozásokon, a tanítási gyakorlatokon szerzett tapasztalatainkat arról, hogy alig fordulnak elő, vagy egyáltalán nem is találhatók a jelöltek szó- és írásbeli megnyilvánulásaiban az általunk most kiemelt proverbsmfajták. A teendőink egyértelműek: példamutatóan, szenvedélyesen, a beszédhelyzetnek megfelelően, szégyenkezés nélkül élnünk kell közmondásaink, szólásaink, szóláshasonlataink szellemi, nyelvi, stilisztikai, erkölcsi értékeivel.

Miképpen barátkozhatunk a közmondások, a szólások és a szóláshasonlatok izgalmas világával? Természetesen sokféleképpen!

A negyedik évfolyamosoknak az alábbi tanító jellegű mesét (=fabulát) kínáljuk, amelyhez a szemelvény után olvasható közmondásokat, szólásokat, szóláshasonlatokat közöljük. Lehet válogatni: vajon melyik illik leginkább ehhez a történethez?

Miért alszik a medve télen?

Réges-régen történt, amit most itt elmesélek, egy tavasszal a világ leghatalmasabb rengetegének közepén. Valamennyi állat összegyűlt az erdei tisztáson, hogy megválasszanak valakit, aki a méhkapitárakra felügyel. A méhecskék ugyanis panasszal fordultak az erdő lakóihoz, hogy valamiféle ismeretlen tettes a távollétükben folyton dézsmálja a mézet.

Mindenki ott volt bizony, aki valamit is számított az erdőben. Ott volt az ezermester harkály, ott volt a róka, ott voltak az őzek, a farkasok, mert ebben a régi, mesebeli időben még békésen éltek egymás mellett valamennyien. Egy hosszú fülű nyuszi volt az értekezlet elnöke.

– Azért gyűltünk itt össze – pislogott álmosan –, hogy kinevezzük a méhkapitárak őrizőjét. Ugyan ki vállalkozna erre a megtisztelő feladatra közületek?

A meghívottak között ott volt természetesen Miska medve is, vadonatúj pompás barna öltönyében. A nyuszi kérdésért néma csend követte, senki sem sietett jelentkezni, mert hiszen mindenki éppen eléggé el volt foglalva az erdőben.

– Nos hát, ha senki sem vállalja – dörmögte Miska medve –, én hajlandó vagyok meghozni ezt az áldozatot az erdő lakóinak kedvéért!

Az egybegyűlteket közfelkiáltással nevezték ki Miska medvét az erdei mézek őrizőjévé. Méltóságteljesen, szorgalmasan látta el a feladatát – legalábbis ezt híresztelte magáról –, mert bárki merészkedett a méhkapitárak közelébe, mindenkit sorra elzavart. Mindez a nagy fáradtság hiábavaló volt mégis, mert a méhek ismét elmentek az állatok tanácsához, és bejelentették, hogy érthetetlen módon mindennap kevesebb lesz a méz a kapitárakban. Egyben azt is kérték, hogy mielőbb sürgősen vizsgálják ki az ügyet.

Egy reggel három kiküldött: egy róka, egy nyúl és egy veréb, anélkül hogy erről Miskát értesítették volna, váratlanul megjelentek leltárt csinálni. A veréb előreröpült, s meghozta olyan nesztelenül, hogy Miska nem vette észre. Pedig, ha észrevette volna, biztosan abbahagyja a torkoskodást, mert talán mondanom se kell: ő volt ám a méhkapitárak dézsmálója!

A veréb sietve röpült vissza, és mindezt íziben közölte a rókával meg a nyuszival. Újra összehívták tehát az állatok tanácsát, és az összes állat jelenlétében megfosztották Miskát a mézőrzői tisztiségétől. Sőt büntetésből száműzték egész tavaszig a barlangjába, ott kellett tartózkodnia egész télen át – ezt a bölcs ítéletet hozták –, hogy semmiféle újabb kópéságot ne követhessen el öklеме.

Azóta alszik – mert mi mást tehetne? – a medve télen a barlangjában. Azonban hiába tiltották el a méztől, azért ő bizony mégis szereti, és amikor csak hozzájuthat, nem veti meg még ma sem. És ha csak teheti: jól a mézesköcsög aljára néz manapság is ökelme.

*Sok lúd disznót győz.
Kecskére bízta a káposztát.
Jobb egy lúdneyak tíz tyúknaknál.
Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra!
A hazug embert hamarabb utoléri, mint a sánta kutyát.*

Lássuk, miről is szólnak ezek a közmondások, szólások, szóláshasonlatok!

a) Sok lúd disznót győz. (= A gyengébbek, ha sokan vannak, ha jobban összefognak, legyőzhetik az erősebbet. Arról van szó ebben a közmondásban, hogy a sokaság legyőzheti, felülmúlhatja az egyetlen erőset.)

b) Kecskére bízta a káposztát. (= Éppen arra bíz valamely dolgot, értéket, aki pontosan ezt akarja megszerezni, ennek a megdézsmálására vágyódik. Felfogható ennek a közmondásnak a tartalma úgy is, hogy egy teljesen megbízhatatlan valakire bíz valami jelentőset a jóhiszemű megbízó. Érthetjük akképpen is, hogy egy megbízott valójában csak károkozó.)

c) Jobb egy lúdneyak tíz tyúknaknál. (= Egyértelmű a mondategészben összehasonlított értékek közötti különbség, vagyis nem elsősorban a számasság, hanem a tartalmasság, a minőség a kívánatosabb, a fontosabb.)

d) Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra! (= Ez a közmondás arra int, hogy szerencsésebb, helyesebb a dolgokat azonnal, de legalábbis idejében elvégezni, elintézni. Szokás akként is vélekedni, hogy amit meg kell tennünk, azt legjobb azon melegében elvégeznünk.)

e) A hazug embert hamarabb utoléri, mint a sánta kutyát. (= A hazug, csalárd embert előbb-utóbb leleplezik. Az álnokság, a hamisság hamar fényre derül.)

A hatodik évfolyamosoknak a következő mondát adjuk, amihez a szemelvény után felsorolt közmondásokat, szólásokat, szóláshasonlatokat közöljük gondolkodásul. Vajon melyik proverbium illik legjobban erre az olvasmányra?

A kisbojtár

A Nyírségben történt, hogy a kurucok elfoglaltak egy falut. Ha elfoglalták, akkor a falu szélén mindjárt tábornok is vertek.

A labancok pedig két ravasz kémeket küldtek a tábor felé, és a kémek az erdő sűrűjében éppen arról tanakodtak, hogyan kémleljék ki a kuruc tábornok.

Az erdő mellett Misi, a kisbojtár legeltette a teheneket.

Amikor a sűrűből meghallotta a labancok suttogását, közelebb ment, a kémek pedig természetesen észrevették. De a két labanc csak kisfiúnak nézte Misi, és barátságosan szóltak hozzá. Megkérték, vezesse el őket a kurucok táborához, de úgy, hogy senki meg ne lássa a közeledésüket.

Jól van, Misi elvállalta a vezetést, és megindult a két labanccal a kurucok táborára felé. Vezette őket árkon-bokron át, és addig jöttek erre, haladtak arra, amíg végül a kisbojtár a két labancot II. Rákóczi Ferenc testőrei közé vezette.

A testőrök mindjárt foglyul ejtették a labancokat, és vitték őket a tiszték elé.

A tiszték kihallgatták a kémeket. Megtudták tőlük, hogy a labanc sereg a következő napon fog támadni.

Másnap aztán, amikor a labancok rohamra indultak, alvó kurucok helyett ugrásra kész sereget találtak. A kurucok körülfogták az egész sereget, és kit levertek, kit elfogtak.

Misi pedig kiüntették, felvették a seregbe, és jó katonát neveltek belőle.

*Aki másnak vermet ás, maga esik bele.
A jó pap is holtig tanul.
Két malomkő közt őrlődik.
Kicsi a bors, de erős.
Bízik benne, mint a kutyában a nyúl.*

Tekintsük át, hogy miről is vallanak a kijelölt közmondások, szólások, szóláshasonlatok!

a) Aki másnak vermet ás, maga esik bele. (= Aki másnak akar bajt szerezni, ezzel gyakran épp magát keveri vagy juttatja bajba.)

b) A jó pap is holtig tanul. (= Mindig tapasztal, tanul valami újat az ember. Senki sem olyan bölcs, hogy ne kellene még többet tanulnia, tudnia. Sokáig tanul valaki, mégis ostobán vagy tudatlanul vagy tanulatlanul hal meg. Sosem mondhatjuk, hogy már nincs szükségünk több tanulásra, mindig tanulhatunk valami újat.)

c) Két malomkő közt őrlődik. (= Kínos helyzetben van, mert két, egymással összeegyeztethetetlen kötelességének kell eleget tennie.)

d) Kicsi a bors, de erős. (= Kis termetű vagy jelentéktelennek tűnő, látszó ember is lehet erős, illetőleg tehetséges. Apró, jelentéktelen dolog, úgy is okozhat nagy nehézséget, kellemetlen helyzetet.)

e) Bízik benne, mint a kutyában a nyúl. (= Egyáltalán nem bízik benne. Ez gúnyos, táji változat.)

Érdekes és fantázianyitogató játék – pontosabban szövegalkotással egybekötött fogalmazási gyakorlat – lehet egy-egy ritkán hallható közmondás, szólás vagy szóláshasonlat jelentésének a megformálása az általunk kitalált történet keretében. Vegyük például ezeket, s máris lendítsük be képzeletünket, majd vessük papírra a magunk szerkesztette mesét, mondát, esetleg legendát, de természetesen egy hangulatos elbeszélés is kikerekedhet a tollunk alól, vagy éppen a számítógépünk billentyűzete segítségével.

*Addig tündöklök a hold, míg a nap helyére ér.
Akkor mondd, hogy hopp, ha átugrottad az árkot!
Egy jóbarát száz aryaft.
Embert tudománya mindenütt eltartja.
Ha a száját bevarrnák, talán a fülnél szólna.
Késő a takarékosság, mikor üres az erszény.
Még lovad sincs, s már a kantárán búsulsz.
Mintha az ördög szabadult volna el!
Olyan sok a pénze, mint a pelyva.
Szorgalom gazdagság; henyélés szegénység.*

Mind tudjuk, gyakorta olyanok a közmondásaink, a szólásaink, a szóláshasonlataink, mintha találós kérdést olvasnánk. Szókincsfejlesztésül adjuk bőségesen ezeket a proverbiuumokat, majd közlünk bizonyos, általunk hangsúlyosnak ítélt témaköröket. Próbáljuk meg értelmezni a példatárat!

Ahol átmegegy egy katona, ott átmegegy egy sereg is. Ki mint vet, úgy arat. Egy fának ágai. Aki á-t mond, mondjon b-t is! Szereti, mint galamb a tiszta búzát. Ki a munkát kerüli, hasát meg nem töltheti. Zöldágra vergődik. Veszteg álló víznek, hallgató embernek nem kell hinni. Lesütött szeme is elárulja a tolvajt. Fillérből lesz a forint. Úgy még sosem volt, hogy valahogy ne lett volna. Farkasra aklot ne bízzál! Ahány ház, annyi szokás. Szerszám nélkül bocskort se fonsz. Port hintettek a szemébe. Jótettért jót várj! Két dudás egy csárdában, két asszony egy konyhában nem fér meg. Buta, mint a tük. Feje, mint egy hordó,

esze, mint egy dió. Majd kibújik a bőréből. Hetet-havat összehord. Idegen tollakkal ékeskedik. Szereti, mint a kutyá a macskát. Elverték rajta a port. Cseberből vederbe.

Miután körültekintően értelmeztük az imént olvasottakat, a következő témakörökbe is rendezhetjük őket.

- a) Ember és közösség
- b) Életbölcsség
- c) Szellemi és testi tulajdonságok
- d) Beszéd
- e) Munka és gazdasági élet
- f) Erény és bűn
- g) Érzelemvilág
- h) Történelem

Mindenképpen javasoljuk, hogy legyen egy füzetünk, ahová feljegyezzük magunknak a különböző olvasmányainkból elének került közmondásokat, szólásokat, szóláshasonlatokat. Különösen Móra Ferenc, Tömörkény István, Tamási Áron vagy éppen Sütő András művei szolgálhatnak számtalan ismerős, esetleg ismeretlen, ezért kiváltképp becses példával. Természetesen más írónk, költőnk is szívesen fordult az efféle egy mondatnyi életbölcsségekhez stílusát pallérozandó.

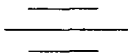
Végezetül nem hagyjuk szó nélkül a napjainkban keletkező közmondás- és szólásféleségeket, főképpen a szóláshasonlatok körét. Az utóbbiakból szinte naponta bukkannak fel újabbak és újabbak. Ki ne hallotta volna már az ilyeneket?

Tele van, mint a deles busz. Elvan, mint a befőtt. Kopott, mint a gyöngytyúk. Stb.

Ám ha lehet, válogassunk inkább az évszázadok csiszolta nyelvi ékköveink közül!

IRODALOM

- Bárdosi Vilmos (főszerk.) 2003: *Magyar szólástár* (Szólások, helyzetmondatok, közmondások értelmező és fogalomköri szótára). Tinta Könyvkiadó, Budapest
- H. Tóth István 1998: *Hetedhét határban* (Irodalmi feladatgyűjtemény 10-11 éveseknek). Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged
- O. Nagy Gábor 1957: *Mi fán terem?* Magyar szólásmondások eredete. Gondolat Kiadó, Budapest
- O. Nagy Gábor 1976: *Magyar szólások és közmondások*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Szemerikényi Ágnes 1987: *Közmondás, közmondásszerű szólás*. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon, K-Né.*, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Szemerikényi Ágnes 1988: *Közmondás és szólás (proverbium)*. In: Vargyas Lajos (főszerk.): *Magyar népköltészet*. Akadémiai Kiadó, Budapest

Móricz Zsigmond és A fáklya

Móricz Zsigmond írói pályájának első szakaszából olyan regényt kerestem, amelynek története falun játszódik, de nemcsak parasztok a szereplői, hanem a falusi társadalom egyéb képviselői is megjelennek benne. Célom annak bebizonyítása, hogy Móricz nemcsak a parasztságot ismerte jól, hanem a falusi társadalom egyéb rétegeit is. Ennek illusztrálására „A fáklya” című regényt találtam legalkalmasabbnak, mert itt Móricz valósághíven jeleníti meg a korabeli falu társadalmának egy szűk metszetét. A regény főbb szereplőinek a nyelvhasználatát már korábbi cikkeimben vizsgáltam (Imre Rubenné: Egy regényhős nyelvhasználatának főbb sajátosságai, *Módszertani Közlemények*, 1999/4: 162–168; Az egyén nyelvrétegei és kódváltásai Móricz Zsigmond *A fáklya* című regényében: *Arday képviselő nyelvhasználat, Módszertani Közlemények*, 2000/4: 165–169; Dékány Sámuel nyelvhasználat, *Módszertani Közlemények*, 2001/5: 212–215). Jelen írásomban a regény keletkezési körülményeit, tér- és időszemléletét, valamint a szereplők kapcsolatrendszerét vizsgálom. Elemzésemben a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában, 1975-ben megjelent Móricz Zsigmond *Regények II.* című kötetének szövegét vettem alapul, a továbbiakban erre hivatkozom.

1. A regény keletkezése

Móricz Zsigmond 1910-ben kezdte el a később „A fáklya” címen kiteljesedett regényét. A Világ című polgári radikális napilapban jelentek meg az első részletek 1910. április 17-e és július 10-e között hat folytatásban, a tárcarovatban, külön-külön cím alatt: „Lobogó szövétnek”; „A szent dáridó”; „Ott is van baj, ahol nincs”; „Úton-útfélen nő a gyom”; „Tromf”; „Az árokparton”. Az író öccsének visszaemlékezése szerint: „Ezt a regényt nem írta valami nagy lendülettel” (MÓRICZ M. 1966: 258). 1911-ben egyetlen folytatást írt meg „Nemtő a lugasban” címen, 1912-ben egyet sem. MÓRICZ VIRÁG feljegyzéseiből tudjuk, hogy az író az 1911-ben tett felvidéki rokonlátogatásai során is érlelte a „Lobogó szövétnek” megírását, de a megvalósulás váratott magára (vö. MÓRICZ V. 1954: 117). MÓRICZ MIKLÓS szerint: „talán a folytatásokban való megírás technikája akkor még nem kötötte meg eléggé, a szerkesztőség sem jelezte, hogy a tárcák egyszer majd regénnyé állanak össze – írói kötelezettsége nem volt elég szoros” (MÓRICZ M. i.m. 370).

1913. január elsején folytatódott a regény közlése, 13 fejezet jelent meg „Lobogó szövétnek” közös főcím alatt, de valamennyinek külön címe is volt: „Két tűz között”; „Pénz a világ tengelye”; „Vidám aranyak”; „Könnyű az úrnak”; „A sült galamb”; „Kell valaminek történni”; „Álomtalan éjszaka”; „Pénz”; „Kéj”; „Bűn”; „Unalom”; „Lehelete a halálnak és a feltámadásnak”; „Kézszorítások pokla”. A városi vendéglőben játszódó részlettel zárult a sorozat április 6-án. Az írónak Oláh Gáborhoz március 10-én írott leveléből megtudjuk: „Még öt folytatásom van ott hátra, ha semmi sem jön közbe, április 13-án lesz vége” (CSANAK 1963: 118). Egy vagy két részlet valószínűleg elmaradt a tervezetből, a nyilatkozatból azonban az is kiderül, hogy Móricznak akkor nem állt szándékában a regény folytatása. Móricz Miklós szerint: „nem folytathatta tovább, mert már érezte, hogy belső szerkezete szerint ez a regény trilógiája” (MÓRICZ M. i.m. 374).

A témát az első világháború alatt vette elő ismét: „Ezt a regényt régen terveztem, írtam is. A Világban jó tucatnyi részlet jelent meg belőle, 1910 óta szétszóró tárcákban. Most újrám szakadt a be nem végzett munka kielégítlenségének izgalma. A régi elgondolás keretében valami mélyebb korkép tűnik fel előttem: a vér- és acélözön, a világháború, mint államrendszer előtti magyar élet. Nehéz és fullatag levegő, most már mondhatjuk: a vihar előtti szélcsönd” (MÓRICZ 1917: 785). Móricz alaposan átdolgozta a már megjelent részeket, s a Nyugat 1917-ben folytatásokban közölte a teljes regényt. Ugyanabban az évben, decemberben, könyv alakban is megjelent, az író életében tizenhárom kiadást ért meg. Móricz 1921. január 30-án, a regény harmadik kiadásához írt előszavában a következőket nyilatkozta: „Ebben a regényben kiírtam mindent, ami éppen felsűrűsödött az élet súlya alatt, az embersors háborús bilincsei között” (MÓRICZ 1921: 333).

A Móricz irodalom valamennyi kutatója 1910 körül keresi „A fáklya” gyökereit. A regény „legerőteljesebben kiharsogó ítéletét, erkölcsi-társadalmi alaptételét nem a világháború tudatosította Móriczban, hanem az 1910-es szatmárökörítői tüzvész” (VARGHA 1973: 137). 1910 húsvét vasárnapján bált rendeztek egy nádfedeles csűrben, s több mint háromszáz ökörítői paraszt égett benn a rendezők felelőtlensége miatt. Az író mélyen megrendítették a történetek, s együttérzésének egy fájdalmas hangvételű cikkben adott hangot: „Mind hallottam, valamennyit gyászolom. Földijeim, véreim, s ami a művésznek talán legfontosabb: a modelljeim! Ott tanultam megismerni nemcsak a magyar parasztot, hanem az embert is...” (MÓRICZ 1910: 713). A tragédia a mélyebben rejlő okok feltárására készítette az író, s így született meg az Ökörítő című írása. Az író szerint ez a vidék teljesen elmaradott, a civilizáció semmit nem adott a szatmári falvaknak. Az itt élő nép műveletlenségéért a falu urait teszi felelőssé: „Ha felelős a magyar paraszt azért a durva és elmaradott és nyers életért, amelyet a legegyszerűbb megfigyeléssel meg lehet állapítani nála, százezre jobban felelősek az összes felettes hatóságai, amiért nem képesek rájuk hatni, s a lelkükben levő rendkívül nagy értékű anyagot igazi kultúrával kiművelni” (MÓRICZ i.m. 716). Ebben a kijelentésében az író egyik legfontosabb gondolata fogalmazódik meg, amely „A fáklya” című regényében is központi szerepet kap. Az ökörítői tüzvész történetének a regénybe való beillesztése meggyőzően bizonyítja a pusztító tüzvésznek feledhetetlen hatását.

A regény keletkezéséről szóló írások mindegyike kiemeli, hogy a regény írása közben lényeges változások mentek végbe az író felfogásában, kialakítandó mondanivalójában. CZINE MIHÁLY véleménye szerint, míg a „Lobogó szövétnak” csak egy átlagos pap közönséges életének bemutatása, addig A fáklya „nagyvonalú, szinte teljes társadalomképet adó regény” (CZINE 1960: 489). VARGHA KÁLMÁN a második változat tömörebb szerkesztettségét, retorikusabb, emelkedettebb hangvételű stílusát hangsúlyozza: „A fáklya kidolgozásakor a Lobogó szövétnak szövegét sorról sorra, mondatról mondatra átírta Móricz, azokat a részeket is, ahol a regény cselekményén semmit sem változtatott” (VARGHA 1973: 140).

KOVÁTS DÁNIEL elemző vizsgálata szerint „a régi elgondolásnak csak bizonyos kerete maradt meg, az is csak a regény első felére vonatkozóan, s előtérbe kerül a korkép, a magyar élet ábrázolásának fontossága, az egyéni sors rajzával szemben” (KOVÁTS 1981: 44). A szerző a regény változatainak gondos áttanulmányozása után a különbséget a következőkben foglalja össze: a végleges változatban másként alakult Matolcsy Miklós sorsa, elmarad az erotikus jelleg, nagyobb jelentőséget kap a falukép: megváltozik a környezet rajza és a korkép ábrázolása, előtérbe kerül a közélet a magánélettel szemben, és más színezetet kap a papság, a hitvilág ábrázolása is. KOVÁTS DÁNIEL nem ért egyet Vargha Kálmánnak a címekre vonatkozó megállapításával, mert szerinte a címül választott jelkép jelentése egészen más a két változat-

ban. A szövegből vett példákkal támasztja alá, hogy a szövétnek motívuma a szexuális kapcsolatok szintjére süllyed. A szerző még azt is hangsúlyozza, hogy Móricz egyik művében sem találunk olyan lényeges átalakulást, fejlődést, mint „A fáklya” esetében. Így lett tehát „A fáklya” egészen más koncepciójú regény, mint a „Lobogó szövétnek”.

A fentieket kiegészítve véleményem szerint a regény átdolgozása a stílus homogénebbé tételén túl a szereplők jellemének, társadalmi körülményeinek, beágyazódásának újragondolását, pontosságát is biztosabbá tette. E sokat vitatott regény jelentősége az, hogy az adott társadalomban gyökerezik, szereplői a valós világ, a falusi élet figurái. Tetteik, felfogásuk, magatartásuk a környezetrajzból kiszakítva motiválatlan és nem-, vagy másként értékelhető. Ez a regény legfőbb érdeme és nívója: „A fáklya a legnagyobb vállalkozás Móricz Zsigmond első korszakában. Korábban csak a magyar élet részterületeit fogta egy-egy regénybe; a falut, a kisvárost; most az egész korabeli Magyarországot, parasztot, papot, urat. S olyan új típusokat rajzolt, amilyeneket korábban nem, vagy csak elnagyoltan ábrázolt” (CZINE 1960: 503).

2. A regény tér- és időszemlélete, a szereplők viszonyhálózata

Az adott regény cselekményének színteréről, időpontjáról és szereplőiről a következőket állapíthatjuk meg. A regény szerkezetének pilléreit, belső tagolását az író által megtervezett szerkezeti egységek, azaz az öt könyv alkotja. Figyelemre méltó, hogy Móricz a mű szakaszolásában első nagy regényét, a „Sáraranyt” követi. A negyedik könyv kivételével valamennyi hét fejezetből áll (érdekes adat, hogy a negyedik könyv hetedik fejezete megtalálható a Nyugatban, de a kötetben nem szerepel). Az első könyv színhelyei Musa és Fábiánfalva, két egymás melletti község. Erre a földrajzi elhelyezkedésre utal a „szomszéd Fábiánfalva” szerkezet előtagja. Fábiánfalva új papja lesz Matolcsy Miklós.

A cselekmény helyszínei fiktivek: Musa, Fábiánfalva – ilyen helységnevek Magyarországon nem találhatóak. Fábiánfalva névadási alapja a Szatmár megyében lévő Fábiánháza nevű község lehetett. A cselekmény helyszínei konkrétan nem léteznek, ez nem is követelmény, hiszen a képzeletbeli helyszín a valóság ábrázolásának szabadabb módját feltételezi. Bár itt az író megmarad saját környezetében, falvai Szatmárban elhelyezhető falvak.

A második könyv minden fejezete Musán játszódik. A harmadik könyvben megváltozik a helyszín, a kisváros lesz a cselekmény színtere. A cselekmény helyszínének város voltára utalnak azok a kifejezések, amelyekben a város helyszínként szerepel: „bejött a szekér a városba” és a „beért a városba”. Itt hiányzik a konkrét megnevezés – még fikatív helyszín sem szerepel –, de a helyszín társadalmi közegén, a történés lényegén ez mit sem változtat. A negyedik könyv központi eseménye a piknik, amelynek színtere újra Musa, s végül az ötödik könyv lényegi eseményei, a bál és a tűz szintén a faluban játszódnak.

A cselekmény időpontja sem kötött, hiszen nem az informatikai érték dominál, sőt ez háttérben marad a szépirodalmi közlés szándéka mögött. Az első könyv nyáron játszódik három nap alatt. Az évszakra a következő mondatok utalnak: „Hatalmas meleg volt. A nap szinte szétcsattant, szikrázott és égetett” (7). A második könyv eseményei ősszel, (mintegy négy hónappal az előző után) két nap alatt zajlanak le. Az idő múlására Matolcsy Miklós szavai utalnak, az időfolyamat és a főhős életkörülményei sűrűsödnek ebben az egy mondatban: „Négy hónap óta egyebet sem eszem, csak kenyeret szalonnával” (69). A harmadik könyv az előzőnek a közvetlen folytatása, s mindössze egy éjszaka és egy délelőtti eseményeit tartalmazza. A negyedik könyv ideje kora tavasz, s öt napot fog át. Az évszak megjelölésére a következő mondat utal: „Kinn az első tavaszi nap sütött” (161). Az ötödik könyv nyár elején játszódik, s itt húzódnak el legjobban a történetek, tíz nap telik el. Az évszakra

többször is történik utalás a szövegben: „a kedves nyáréjszakában”; „nyár van, reggel”. Összességében egy esztendő telik el Matolcsy Miklós pappá választásától a haláláig. Az évszakok váltakozásával az idő folyamatos előrehaladását jelzi, amelyben lényeg a haladó idő, konkrét dátumtól függetlenül.

A regényének egyetlen főszereplője van: Matolcsy Miklós, aki a mű minden fejezetében szerepel. „A többi szereplő léte is Miklóssal való kapcsolatában kap jelentőséget; valamennyien elősegítik az ő sorsának, belső küzdelmének alakulását” (Kováts 1981: 50). A főszereplő Matolcsy Miklós személyéhez, cselekvéséhez kötődik a regény többi szereplőjének feltűnése, a szereplők időláncának, regénybeli szerepének megrajzolása is, melyet az alábbi táblázat segít áttekinteni:

Első könyv:

1. fejezet	2. fejezet	3. fejezet	4. fejezet	5. fejezet	6. fejezet	7. fejezet
Főszereplő: Matolcsy M., Dékány S., a kurátor	Főszereplő: Matolcsy M.	Főszereplő: Matolcsy M., a kurátor	Főszereplő: Matolcsy M.	Főszereplő: Matolcsy M., a tanító, a tanítóné	Főszereplő: Matolcsy M.	Főszereplő: Matolcsy M.
Mellékszereplők: Dékányné, Márta	Mellékszereplők:	Mellékszereplők: egy gazda	Mellékszereplők:	Mellékszereplők: Kis Péter felesége	Mellékszereplők: egy idegen	Mellékszereplők: a csordás

Második könyv:

1. fejezet	2. fejezet	3. fejezet	4. fejezet	5. fejezet	6. fejezet	7. fejezet
Főszereplő: Matolcsy M., Dékányné	Főszereplő: Matolcsy M., Dékányné	Főszereplő: Matolcsy M., Dékányné	Főszereplő: Matolcsy M., Dékányné	Főszereplő: Matolcsy M., Dékány S.	Főszereplő: Matolcsy M.	Főszereplő: Matolcsy M.
Mellékszereplők:	Mellékszereplők:	Mellékszereplők:	Mellékszereplők: Márta	Mellékszereplők:	Mellékszereplők: Dékányné	Mellékszereplők: Margit

Harmadik könyv:

1. fejezet	2. fejezet	3. fejezet	4. fejezet	5. fejezet	6. fejezet	7. fejezet
Főszereplő: Matolcsy M.,	Főszereplő: Matolcsy M.	Főszereplő: Matolcsy M., Arday	Főszereplő: Matolcsy M., Arday	Főszereplő: Matolcsy M., Arday	Főszereplő: Matolcsy M., Dékányné	Főszereplő: Matolcsy M., Dékányné, Arday
Mellékszereplők: a pincérlány	Mellékszereplők: a pincérlány	Mellékszereplők: a rendőrkapitány, a takarékpénztár igazgatója	Mellékszereplők: a rendőrkapitány	Mellékszereplők:	Mellékszereplők:	Mellékszereplők:

Negyedik könyv:

1. fejezet	2. fejezet	3. fejezet	4. fejezet	5. fejezet	6. fejezet
Főszereplő: Matolcsy M.	Főszereplő: Matolcsy M., Arday	Főszereplő: Matolcsy M.	Főszereplő: Matolcsy M. Margit	Főszereplő: Matolcsy M. Margit	Főszereplő: Matolcsy M.
Mellékszereplők: Matolcsy anyja	Mellékszereplők:	Mellékszereplők: Alvintzy	Mellékszereplők: Dékányné	Mellékszereplők:	Mellékszereplők: Matolcsy anyja

Ötödik könyv:

1. fejezet	2. fejezet	3. fejezet	4. fejezet	5. fejezet	6. fejezet	7. fejezet
Főszereplő: Matolcsy M.,	Főszereplő: Matolcsy M., Margit, a fiatal tanítónő	Főszereplő: Matolcsy M., Dékány S.	Főszereplő: Matolcsy M., a kurátor	Főszereplő: Matolcsy M.,	Főszereplő: Matolcsy M.	Főszereplő: Matolcsy M.
Mellékszereplők:	Mellékszereplők:	Mellékszereplők: Dékányné, egy paraszt	Mellékszereplők: egy öregember	Mellékszereplők: az ügyvéd, Arday	Mellékszereplők: a csendőr, a bíró	Mellékszereplők: az orvos, Margit, Dékányné

A szereplőgárda kiválasztása csak egy szűk metszete a korabeli falu társadalmának. A korabeli falu valóságos társadalmi rétegződése a következőképpen alakul: a falu előljáróságához tartozik a bíró, a jegyző, a földesúr. Őket követik a dzsentrik, a lecsúszott középnmesek. Az értelmiségi réteget képviseli a tanító, a pap, az orvos. „A népi társadalom főbb típusai a nagygazdák, kiscgazdák, törpebirtokosok, zsellérek, cselédek, napszámosok, pásztorok, kubikusok stb., sőt tágabb értelmezésben ideszámíthatjuk az ipari munkásságot és a kereskedelemmel foglalkozókat is” (VÉGH 1941: 315). A regényben bemutatott falu társadalma a következőképpen rétegződik: Arday képviseli a vezető földesúri osztályt, a falusi értelmiség megtestesítői: Matolcsy Miklós, Dékány Sámuel lelkész és felesége, a tanító és felesége, és a fiatal tanítónő, Margit. A parasztságot mindössze a kurátor és egy-két szegényparaszt képviseli. Az író tehát az általa ábrázolt világ valóságdarabjának tipikus szereplőit választja ki, a cél a szándék, a művilág egyensúlyának megtartásával. Nem a paraszti társadalom megrajzolása a célja, de a falusi társadalom valóságát képezi le.

Cs. GYÍMESI ÉVA a következőképpen nyilatkozik a szépirodalmi művek szereplőiről: „A mű világának tárgyiasságai (például a figurák) minden egyedi, sajátos megjelenésük mellett sohasem esetlegesek, hanem reprezentatívak az irodalmon kívüli valósághoz képest. A különösnek ebben a szférájában az úgynevezett tipikus figurák valamely általános törvényszerűséget képviselnek” (Cs. GYÍMESI 1992: 41). Ilyen értelemben „A fáklya” című regényben több reprezentatív figurával találkozunk. Matolcsy Miklósban a kor egyik jellemző református paptípusát örökölte meg Móricz sok hiteles vonással. Arday a földesúri életforma és mentalitás tipikus képviselője. Dékány tiszteletes a falusi „gazdálkodó” pap megtestesítője, s a felesége az úri életforma képviselője. A regényben szereplő kurátor a gazdagparaszti szemléletet testesíti meg. A szereplők egyetlen korabeli személlyel sem azonosíthatók, de egy-egy társadalmi réteget reprezentálnak. Epizódsszereplőkként jelennek meg a regényben: a rendőrkapitány, a takarékpénztár igazgatója, akik a földesúri hatalom előtti megalázkodás tipikus képviselői.

lői. Hasonlóan kevés szerepe van Matolcsy Miklós két paptársának, Alvintzynek és Vitéz Györgynek. Ők a papi életvitelt reprezentálják. A regény végén mindössze néhány mondatos a megszólalása a bírónak, a kereskedőnek és az orvosnak.

A szereplők nyelvhasználata elárulja társadalmi hovatartozásukat, és összességükben, a nyelv közvetítésével leképezik a falu egész társadalmi viszonyrendszerét.

IRODALOM

Csanak Dóra 1963 = Móricz Zsigmond levelei I–II. Akadémiai Kiadó, Bp.

Czine Mihály 1960 = Móricz Zsigmond útja a forradalmakig. Magvető Könyvkiadó, Bp.

Cs. Gyimesi Éva 1992 = Teremtett világ. Pátria Könyvek.

Kováts Dániel 1979 = A formátlanság formaművésze? Gondolatok Móricz Zsigmond első regényeinek kompozíciójáról. Napjaink 8: 3–5.

Kováts Dániel 1980 = A művészi kifejezés módszerei Móricz első regényeiben. Magyaritanítás 3. 57–63.

Kováts Dániel 1981 = Móricz Zsigmond A fáklya című regényének megformálása. Borsodi Szemle 3: 43–53.

Móricz Miklós 1966 = Móricz Zsigmond érkezése. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp.

Móricz Virág 1954 = Apám regénye. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp.

Móricz Virág 1981 = Tíz év I–II. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp.

Móricz Zsigmond 1910 = Örökölt. Nyugat I. k. 713–717.

Móricz Zsigmond 1917 = A fáklya. Nyugat I. k. 785.

Móricz Zsigmond 1921 = A fáklya. Előszó a harmadik kiadáshoz. In: Móricz Zsigmond A fáklya. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1953.

Móricz Zsigmond: A fáklya. In: Móricz Zsigmond Regények II. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1975.

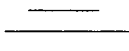
Móricz Zsigmond 1978 = Tanulmányok I. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp.

Móricz Zsigmond 1992 = Tanulmányok II. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp.

Nagy Péter 1975 = Móricz Zsigmond. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp.

Vargha Kálmán 1973 = Álom, szecesszió, valóság. Magvető Könyvkiadó, Bp.

Végh József 1941 = Társadalmi szempontok a népnyelvkutatásban. Debrecen–Kolozsvár 314–343.

DR. MOLNÁR PÉTER

főiskolai adjunktus

SZTE Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar

Szeged

Régi taneszköz új szerepben

Csökkent-e az iskolai falitábla módszertani jelentősége napjainkban?

Kiszorítják-e az iskolából ezt a klasszikus taneszközt a korszerűnek nevezett oktatás-technikai eszközök?

Hogyan tarthatja meg módszertani versenyképességét napjainkban és a jövőben ez az idők folyamán változatos formában megjelenő oktatási segédeszköz?

A kérdéseket folytathatnánk. A szemléltető iskolai eszközök használatának közös célja van: a pedagógiai folyamat hatékonyságának növelése. A pedagógiai hatékonyság növekedése a többi között a szemléltetés megújításától várható. A pedagógiai kommunikáció folyamatának alapeleme az információ, melyet a taneszközök és a tanulási irányítója nyújt feldolgozásra a tanulóknak. Bármilyen módon szervezzük az ismeretszerzést, ismeretnyújtást, mindig érdemes az első jelzőrendszert a tevékenységbe bevonni. Ez úgy lehetséges, hogy a tanítandó tartalmat a tanulás irányítója átrendezi, például vizuálisan megjeleníti. Ezzel bonyolult, nagy tömegű és elvont ismeretek válnak áttekinthetővé. Alkalmas megjelenítési formák lehetnek a struktúraábrák, folyamatábrák és a vázlat.

Az iskolai falitábla és fejlettebb változatainak (fénytábla) módszertani jelentőségét az alábbiakban látjuk:

1. Tantárgyi szempontból a táblára írottak
 - áttekintést adnak a tananyagról, a feldolgozás gondolatmenetéről
 - segítik a megértést, az értelmezést
 - rögzítik a más információforráson kívüli tananyagot
 - rövid, tömör kifejtést és megjelenítést igényelnek
 - támogatják az önálló tanulást, ha a tanulók leírják, lerajzolják a táblaképet.
2. Tanulásiirányítási szempontból
 - rendszerezik, rögzítik a tanulnivalót
 - elősegítik az alkalmazást, az ismétlést
 - számonkérésre is alkalmasak lehetnek.
3. Nevelési szempontból
 - esztétikus munkára ösztönöznek
 - rendszerezésre készítetnek.
4. Pszichológiai szempontból
 - motiválnak, aktivizálnak, megerősítenek
 - érzékszerveket, motorikus képességeket fejlesztenek
 - sikeres használatuk élményt nyújt.

Ezek után feltehető az a kérdés, hogy ki, miért, mit, mikor, hogyan írjon-rajzoljon a táblára? Miért érdemes a falitáblát használni?

Nagy előnye, hogy a tanítási-tanulási folyamat minden szereplője használhatja. Hogy mikor és ki használja, azt az óra típusát is meghatározó tanulásiirányítási (didaktikai) feladat határozza meg. Az órai célkitűzés elérésében, megvalósításában óriási szerepe van a táblára írott és rajzolt információknak. A táblavázlat tartalmazhatja:

- az óra anyagának, témájának megnevezését (óracím)
- a tárgyalt tananyag logikai szerkezetét (vázlat, struktúra- vagy folyamatábra)
- kísérletek lépéseit, eredményeit
- a tárgyalásból levont következtetéseket.

Ha szakmailag-módszertanilag igényes táblaképet készítünk, akkor az tükrözi a tanóra lényeges gondolatait, felépítését. Segítségével a tanóra után is követhetővé válik a problémafelvetéstől a megértésig vezető gondolatmenet. Érdemes azt a régi tanácsot megfontolni, hogy tankönyvi szöveget ne rögzítsünk a táblára, vagy a hozzá hasonló információhordozókra.

Célszerű rajzot és szöveget egyszerre alkalmazni. Lehetőség szerint korlátozzuk a lehető legkevesebbre az írott szöveget. Az arány természetesen a tananyagtól és a feldolgozás módjától függ.

A rajz, az ábra a tanuló képességeit több területen fejleszti, mint a szöveg. A rajz készítése kevesebb időt vesz igénybe, de a tanártól nagy gyakorlatot kíván.

Mikor készüljön a táblavázlat?

A táblavázlat készítésének időpontja a tanóra céljától, a megoldandó tanulásiirányítási feladattól függ. A tanár órára történő felkészülését nagyban befolyásolják a feldolgozásra váró tananyaghoz rendelkezésére álló további taneszközök.

1) A tanóra előtt

A tanóra előtt egy bonyolult táblakép alapelemei elkészíthetők, majd a tananyag tárgyalása, megbeszélés, magyarázat közben kiegészíthetjük. Szokás még az előre elkészített felület takarása is.

2) A tanóra közben

a) A tanóra közben a táblai szemléltetés a tananyag ismeretével egyszerre is készülhet. Az egyidejűség biztosítja, hogy látják a tanulók, hogy mi készült előbb, mi később. A tanár ekkor tud alkalmazkodni a tanulók ismeretfeldolgozási és írás-rajzolási tempójához. Ha szükségessé látja, akkor magyarázattal segítheti a megértést. Az események, folyamatok időbeli követhetőségén kívül az összefüggések, a tárgyalási logika érzékelésére is lehetőség adódik. A feldolgozott tananyag írásos-rajzos rögzítése közben a tanuló újra átéli az ismeretnyújtás-ismeretszerzés korábban lezajlott mozzanatát.

b) Választhatjuk bonyolult, terjedelmes tananyag esetén a részekre tagolás módszerét. Ebben az esetben a táblavázlat egy részlete az elbeszélés, leírás, kísérlet eredményeinek a részösszefoglalása után kerül a táblára.

c) A tanítási-tanulási folyamatban előforduló ismétlések, gyakorlások és rendszerezések igénylik az egyidejű rajzos-írással rögzítést akár a tanulók cselekvő bevonásával is.

3) A tanóra végén

Az órai összefoglalás mozzanatát egészíthetjük ki az óra anyagát megjelenítő tartalmi vázlattal, rajzzal.

Hogyan írjunk-rajzoljunk a táblára?

A tábla használatának technikáját meghatározza

- rögzített vagy mozgatható kivitele
- munkafelületének kiképzése: mázolt, zománc, cserélhető papír (Az applikációs táblaké filc, parafa, mágnesezhető fém.)
- felületének alakja négyzet, „fekvő”, „álló” téglalap
- mérete
- a használható író-rajzoló eszközök választéka.

A táblára való írás-rajzolás a tanártól erre vonatkozó készségek-képességek meglétét igényli. Ezek a képességek gyakorlással fejleszthetők. Több szempontból is fontos megtanulni és fejleszteni a táblára írás-rajzolás technikáját. Különösen nehéz zománctáblára és cserélhető lapú papírtáblára írni. A speciális táblairón szinte ellenállás nélkül siklik a felületen. A papírlapon ha elrontunk valamit, nem javítható. Ha csak az értelmi és az esztétikai nevelés területén teszünk eleget a tanári követelményeknek, már nem gyakoroltunk hiába!

Rajztechnikai szempontból elsődleges követelmény a jól láthatóság. Minden tanuló a terem minden pontjáról szemének erőltetése nélkül lássa a táblát. Különösen ügyelni kell a tábla helyének megválasztására akkor, ha csoportfoglalkozásra, vagy beszélgetésre (U alakban, „oktatási négyszögben” elhelyezett munkaasztalok) rendezzük be a termet.

A tábla legyen tiszta, a nap ne süssön rá, a mesterséges fényforrásoktól ne csillanjon be. A rögzített jelek legyenek kontrasztosak. Ezeket a követelményeket úgy tudjuk teljesíteni, hogy a táblairónnak megfelelő törlőeszközt választunk és használunk. A hagyományos táblakréta nyomát alaposan kimosott, csak nedves, a vizet nem csorgató szivaccsal érdemes függőleges irányú mozgással eltávolítani. Zománc tábla esetén csak a gyártó által ajánlott táblairónt és törlőeszközt alkalmazzuk.

Tapasztalatunk szerint korosztálytól függetlenül jelentkező probléma, hogy a táblák alakja általában fekvő téglalap, míg a füzetlap álló formátumú. A tábla kettéosztása megoldást jelenthet a füzetlap arányainak követésére. Talán felesleges leírnunk, hogy az írást vagy rajzolást táblán is a bel felső sarokban kell kezdeni. A rögzítés időrendjét a felülről-lefelé történő elrendezés tükrözze.

Vázlatunkat ne zsúfoljuk, hogy a részletek is jól látszódnak. Ezt folyamatosan ellenőrizzük. Folyóírás esetén nagyobb betűket használjunk, mint ha nyomtatottal íránk. A rajz és az írás mérete legyen arányos. Rajzba csak végszükség esetén írunk bele, mert zavarja az áttekinthetőséget. A szöveget vízszintesen írjuk. A függőleges szöveget úgy rögzítsük, hogy az alulról és jobbról legyen olvasható. Táblán nem tanácsos a tankönyvi ábrát utánozni: a rajzos részeket érdemes megszámozni és elnevezésüket listába írni.

Színes kréta és táblairón jól szolgálja a kiemelést, azonosítást. A színek használatában legyünk következetesek. A megszokott vagy szabványos színjelöléseket célszerű követni. Kiemelésre használhatunk aláhúzást és bekeretezést is. Nem érdemes túl sok színt használni, mert eltereli a lényegről a figyelmet.

A táblahasználat döntő fontosságú része a rögzítés sebessége, a tanulók írás-rajzolási tempója. A táblát használó tanárnak ehhez kell alkalmazkodnia. Tagoljuk vázlatunkat, rajzunkat úgy, hogy ha egy logikai eleme elkészül, akkor azt a tanulók lemásolhassák. Sétáljunk köztük segítséget adni és ellenőrizni haladásukat.

A táblai rajzokhoz vonalas ábrázolásmódot használjunk, lehetőleg a tárgyak legjellegzőbb, a leginkább megszokott nézetével. Hacsak nem az a tanítás témája, a térbeli ábrázolást kerüljük. Rajzainkat az egyszerűség, áttekinthetőség és érthetőség jellemezze. Ezt segíti elő az egyezményes és megegyezésszerű jelölésmódok használata, amely összhangban van a tankönyvi ábrázolással. A több forrásból származó, több szempontú egyéni tanulást így szolgáljuk, és így erősítjük meg.

Miért előnyös a falitábla használata a tanítási-tanulási folyamatban?

A falitábla alkalmazásának célja a tanulói ismeretszerzés, megértés, alkalmazás, analízis, szintézis és az értékelés képességének kialakítása, fejlesztése.

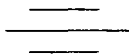
A falitábla az oktatási folyamat alábbi mozzanatainál alkalmazható eredményesen:

- bemutatás
- tanári magyarázat
- tanulói kommentálás
- kérdések és azok megbeszélése
- feladat- és problémamegoldások
- ellenőrzés-értékelés.

A falitábla használatának motiváló és aktivizáló hatása is van, továbbá elősegíti a figyelemfelkeltést, figyelemirányítást, lényegkiemelő rámutatást. A táblára írás-rajzolás fejleszti a tanulók kommunikációs, pszichomotoros és kognitív képességeit. A jó táblavázlat mintául szolgál a tananyag önálló rendszerezésére, tömörítésére, megjegyezhetővé tételére.

IRODALOM

1. Nagy József (1985): A tudástechnológia elméleti alapjai. OOK Veszprém.
2. Falus Iván (szerk.) (1998): Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanulásához. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.
3. Molnár Péter (1999): A taneszközök fejlesztésének oktatási tapasztalatai. In: Tompa Klára (szerk): Tanulmányok az oktatástechnológia köréből. Líceum Kiadó, Eger, 128-134. p.

SZERZŐINK, MUNKATÁRSAINK FIGYELMÉBE!

Tisztelettel kérjük szerzőinket, hogy kéziratukat a szerkesztőség címére küldjék: 6725 Szeged, Hattyas sor 10. A borítékra feltétlenül írják rá, hogy *kézirat*. Csak „gépel”, 8–10 lapnál nem nagyobb terjedelmű kéziratokat fogadunk el. A kéziratot jól áttekinthető kettes sortávolsággal, normál géppapíron, a „gépelési hibák” gondos javításával, a felhasznált szakirodalom pontos feltüntetésével (szerző, cím, hely, kiadó, lapszám) kérjük. A közérthetőség megkívánja azt is, hogy az elkerülhetetlen idegen szakkifejezések magyar megfelelőzéséről, értelmezéséről se feledkezzünk meg. Kérésünk az is, hogy a szövegbe iktatott rajzos, ábrás, illusztrációs megoldásoktól lehetőleg tekintsünk el.

Azoktól a szerzőktől, akik megfelelő feltételekkel rendelkeznek, számítógéppel írt kéziratot kérünk lemezen és nyomtatva is.

Nagyon fontos, hogy külön lapra írják föl *beosztásukat, munkahelyük, iskolájuk pontos nevét, helyét*, valamint *irányítószámot lakcímüket*.

Felhívjuk továbbá szerzőink figyelmét, hogy másodközlésre nem vállalkozunk, Szerkesztőségünknel is érvényes az az általános gyakorlat, hogy kéziratot nem örzünk meg és nem is küldünk vissza.

DR. DOMBI ALICE

főiskolai tanár

SZTE Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar

Szeged

Jeles és tiszteletre méltó-e a tanítói hivatal? A tanítóval kapcsolatos elvárások a XIX. század első felében Magyarországon

*„Akinek nints éles esze, nem oka butaságának
s éppen az ilyeneknek kell a tanító.”*

A XIX. század igen sok példát mutató pedagógust ajándékozott a kornak, akiknek a munkája azért volt eredményes, mert nem munkának, hanem életcélnak tekintették a tanítói pályát. A következőkben a XIX. század első felének neveléstani munkáit vesszük górcső alá, nyomon követve a nevelővel kapcsolatos elvárások körét, megjelenését, gazdagodását, egyre differenciáltabbá válását.

A XIX. század pedagógusainak nagy része úgy vélte, hogy a gyerekek „képességszírálkal” jönnek a világra, s ezeket kell kifejleszteni, s később kamatoztatni. Ha senki nem foglalkozik a gyerekekkel, nem nevelik helyesen, ezek az „apró szírálk elvésznek”. A természet csak bizonyos képességeket fejleszthet. Niemeier (1754–1828) – akinek neveléstani munkái nagymértékben hatottak a magyar neveléstani írókra –, mint a rómaiak, görögök, facsemetének, palántának hívja a kisgyermeket, akiknek így módon gondozóra, igazi felelősségteljes nevelőre van szükségük.¹

A gyermekben a rossz tulajdonságokat ki kell irtani, a jóra szoktatni kell, vallotta Tóth Pápai Mihály /1752–1831/, az 1797-ben megjelent első neveléstan könyv írója. „Gyermeknevelésre vezető út-mutatás” c. művében rendkívül összeszedetten fogalmazza meg a tanítóval kapcsolatos elvárásokat: „A jó tanítónak istenfélőnek, tanítványait szeretőnek, jókedvűnek, békességes tűrőnek, soldjával megelégedőnek, nemcsak elegendő tudományúnak, hanem a tanításra is alkalmasnak kell lennie.” Véleménye szerint: „a gyermeki természettel együttjáró erőtlenségből, eleveenségből, állhatatlanságból, vigyázatlanságból és fegyelmezni még nem tudó gyengeségből származó hibákat nem büntetni, türelemmel javítani kell.”²

A rossz példákat vagy saját tapasztalatán keresztül, vagy mások példáján keresztül kell elemezni. Ahhoz, hogy valaki erkölcsös legyen, jó erkölcsű emberek között kell élnie, hiszen a minta hat. Fontolóra kell tehát a tanítónak vennie minden cselekedetét, és a történelmi, bibliai jó, ill. rossz példákat felidéznie.

Ahhoz, hogy egy gyerek a tanulást megszeresse, megfelelő nevelőre van szükség. A korszak tanítójával kapcsolatos elvárás, hogy nagyon művelt legyen, aki nagy könyvtárral rendelkezik, sokat olvas. Hasznos, ha az iskolában lakik, így szoros kapcsolatot alakíthat ki diákjaival. Ismeri minden gyermek természetét, érdeklődési területét, képességeit, tehetségét. Ezeket figyelembe véve tanít és nevel. Érthető előadásokat kell tartania, nem csupán a száraz tananyagot ismertetnie, hiszen abból a kisdiákok keveset értenek meg. Le kell tehát egyszerűsíteni a mondanivalót, de ugyanakkor szükséges néhány érdekes történettel fűszerezni a tanítást. Így sokkal nagyobb az esély a gyerekek érdeklődésének felkeltésére, ezzel együtt hatékonyabb lesz a tanulás.

A módszertani hatékonyság már igen korán megjelenik mint kíváncsiság, így pl. egy Seiler könyv fordításában (1806) a következőképpen: „Hogy pedig a' Tanító hasznosan taníthasson ... mindenkor előre jól el-készüljön, hogy maga is jól tudván a dolgot, akadozás nélkül világosan és meg foghatóképen tegye a beszédet, s így tanítson, ne csak tanúltasson.”³

A tanítónak a viselkedésével, ruházatával is példát kell adni tanítványainak. Tekintélyét semmiképpen sem szabad elveszítenie, túlzott közvetlenkedésével, esetleg engedékenységgel, vagy netán tárgyi tudásbeli hiányosságaival. A tanítóknak óráikat pontosan kell megtartaniuk, lelkiismeretesen kell azokra felkészülniük.

Mindig újra és újra megfogalmazódó követelmény, hogy a jó tanítónak nem a fizetésért kell végeznie munkáját, hanem szeretnie kell tanítványait. Jókedvű, istenfélő, türelmes és megértő embernek kell lennie. Fontos, hogy megszerettesse magát növendékeivel, ugyanakkor megbecsülésüket is ki kell vívnia. Származásukra, vagyoni helyzetükre nézve semmiféle különbséget nem szabad tenni a tanulók között, viszont különleges bánásmódot igényelnek az osztály átlagánál fiatalabb és idősebb, gyengébb és erősebb, „pajkos” és „szemérmes” tanítványok is.

Mennyey József (1823–1889) Nevelés- és tanítástan c. művében leírja, hogy olyan nevelőkre van szükség, akik megszállottsággal végzik munkájukat, nem hódolnak be a korszellemnek, a nemzeti sajátosságokat és a vallásos szellemet juttatják érvényre a nevelésben, de nem viszik túlzásba sem az ösztönzést, sem az elidegenítő (távolságtartó, követelő) nevelést.

Edvi Illés Pál (1793–1871) a reformkorban jelentette meg a Magyar Tudós Társaság által „koszorúzott” pályamunkáját, „első oktatásra” szolgáló könyvecskéjét, amelyben az iskola-tanítókhöz szólva, a könyv „Kalauzoló beszéd”-nek nevezett fejezetében a pedagógiai, pszichológiai, módszertani kompetencia kérdéseiről beszél. Helyet kap ebben az értelem pallérozása, a szív nevelése, a lélek táplálása. „Az iskola-tanítónak legszebb győzödelme a tanítványok szívében az, ha végbe tudja vinni, hogy örömmel járjanak föl elébe iskolába. Ezt pedig úgy viheti végbe, ha velők szeretettel és emberséggel bánik; ha kellemetesen tanít; ... Ha őket hasznos és érzékletes dolgokra oktatja, és erejüket fölülmúló leckeikre nem szorítja.”⁴ Úgy véli – nagyon érdekes a hasonlat – a tanítványok mint tükröcskéik verik vissza azokat a sugarakat, amelyek tanítójukról áradnak feléjük.

A fegyelmezési módszerek terén is kialakult egyfajta frott és íratlan szabály. A fenyegetést elfogadhatónak találták, de a verést, azaz a fájdalmat okozó fenytét csak végső esetben helyeselték. A tanítónak nem szabad túloznia a büntetésben. Például a „körmözést, pofozást, hajcibálást, koplaltatást” elítélték. Ezek jóval enyhébb változatait fogadták csak el.

Lesnyánszky András (1795-1859) Didaktika könyvében képzeletünket megmozgató érzékletességgel írja le a korabeli fegyelmezési formákat: „Örökre meg vannak tiltva az iskolákban: a bikatsók, páltza, (de nem pálczikó), korbácsok, az arcúlcscapdosás, a' füleknek ránczigálása, csipdesések, a' fejben vagy hátban verés, a' hajcibálás, az újjak' hegyére ütés, és minden nemű térdeltetés. ... A' vessző nem másképpen használtasson, hanem hogy a' Tanító annak ágaival a' gyermeknek kinyílt kezére csapjon.”⁵

A tanító, ha „válságos lelkiállapot” uralkodik rajta – mint írják –, nem teheti, hogy ezt növendékén vezesse le. Mind büntetés, mind jutalmazás esetén fontos, hogy a tanító ígéretét betartsa. Minél nagyobb a növendék, annál inkább sérti önértetét a büntetés, verés, ezért ezt emiatt is kerülnie kell, nem szabad büntetni ezen esetekben.

Rendkívül érdekes, és figyelemre méltó Beély (Briedl) Fidélnek (1807–1863) a tanítói tevékenységről írt gondolatmenete, amelyet neveléstani munkáján kívül a korabeli folyóiratokban, a „Religio és Nevelés”-ben, az „Athaeneum”-ban jelentet meg. Sorozatban ír az „óvó fenytékről”, elemzi a „fékező fenyték” hatását, s szól a „büntetve javító” fenyték fajtáiról, hatásáról. Hangsúlyozza, hogy a büntetés során a gyermek életkorát mindig szem előtt kell

tartani. Nem szabad elfelejteni, hogy „jellem csak lassudan, s mintegy fokozatosan fejlődik ki”. Azt várja a tanítótól, hogy: „...fölfogva jobban hivatásának fönségét, s áthatva hivatásának bensőbb szeretetétől, ha növendékeinek boldogságát valóban előmozdítani akarja, eszélytelen bánásmódját mihamarabb jobb-, bölcsőbb- és célszerűbbel váltsa fel.”⁶

Egyik legfontosabb követelmény, hogy nem elegendő már, ha a tanító csupán a tanítandó tananyagot birtokolja, hanem tudnia kell tanítani is. Ez annak a kíváncságnak a megjelenését jelenti, miszerint a nevelőnek komoly neveléstani, oktatástani, módszertani felkészültséggel kell rendelkeznie, hogy minél jobban eleget tudjon tenni a hivatása követelményeinek. Olyan haladó gondolatok kezdenek megjelenni a neveléstudományban már a század 30-as, 40-es éveitől, mint: a gyermek természetének alapos megismerése, és a nevelés ehhez való igazítása, az érdeklődés, a különböző lelki képességek, tehetség figyelembevétele.

A nevelői hivatás kérdését érinti Beély az Athaeneumban 1841-ben megjelent cikkében, ahol 16 pontban sorolja fel a tanítósággal kapcsolatos elvárásokat. Nem sokban különböznek ezek az előzőektől, de itt talán nagyobb hangsúlyt kap a józan gondolkodás, a fáradhatatlan munkásság, szorgalom, és a hivatalbeli „hívség”. Szerzőnk figyelme rendkívüli aprólékossággal szinte mindenre kiterjed, de művének egyik legfontosabb üzenete: a tanítói hivatás lényegének, legfontosabb jellemzőinek s egyben követelményeinek körvonalazása.

Összevető tanári habitus-elemzése találóan írja le a tanítók közötti generációs különbségeket, s mindebben „rejtett üzenetként” a tanítói hivatás legfontosabb jellemzőit körvonalazza. Lássunk néhány szentenciaszerű megfogalmazást:

Az újonc tanítók eszesebbek, a régiek értelmesebbek.

A fiatalabbak többet tudnak, de az öregebbek többet tesznek.

A fiatalok korlátlan uraknak tartják magokat az iskolában.

Az öregek úgy lépnek fel, mint szeretetre méltó atyák.

A fiatalok majdcsak kizárólag az iskolában tanítók.

Az öregek bánásmódjukban az emberekkel is azok.⁷

Szeremley Gábor (1807-1867) Neveléstanában „nevelői kellékekről” beszél, amelyek között rendkívüli az, hogy a tanító ismerje a gyermeket, erkölcsi és értelmi képességeit, indulatait, hajlamát, szenvedélyeit, a lelki élet rejtelmait. Az erkölcsi nevelés az egyik legfontosabb feladat – véleménye szerint –, amelyre felfűzhető mindaz, ami a gyermek tökéletesedéséhez vezethet. A második fontos teendő az értelmi fejlesztés, ahol az emlékezet, a gondolkodás fejlesztése a cél, az asszociáció, az okfejtés az elsődleges szempontok. Mindemellett jártasnak kell lennie a nevelőnek a „tudományok szellemében”, a tudás átadásának képességében, a tanmódszerek ismeretében. Tanítói és nevelői feladatait úgy kell ötvöznie, hogy a családi nevelés jó hatásait megerősítse, s a nemzeti nevelést megfelelő, az értelemre és az érzelmekre ható módszerekkel kiegészítse.⁸

Rendek József (1810-1878) Tanítás-mód c. könyve módszertani kérdések mellett a korabeli tanítóval szembeni elvárásokat írja le, amelyek között a tudás, a tanító atyai jóindulata a gyermekek iránt, és a nevelés iránti felelősség szerepel kiemelt helyen. „... a népiskola tanítóknak ... nemcsak a tanításra vagy is a szükséges ismeretek és ügyességek közlésére kell gondjukat és szorgalmukat fordítaniuk”, hanem oda, hogy „tanítványaiknak erkölcsüket valódi erényességre vezessék”.⁹

Megfogalmazza azt is, hogy a szellemi, erkölcsi, testi fejlesztésre, a lélek nemesítésére kell törekedni, s ebben a folyamatban a tanító mintát, példát ad tanítványainak. „...egy szívűvé, lélekkelé olvadva tanítójukkal, örvendezve fogják hallani annak minden oktatását, szívökbe eresztik annak minden szavát.”¹⁰

Jeles és tiszteletre méltó-e a tanítói hivatal? – teszi fel a kérdést, és rétorokat megszégyenítő módon érvel mellette. A tanítóval kapcsolatos „tulajdonok”, kíváncsú elvárások sorában a józan ész, az erkölcsös élet, a szeretet, a csüggedhetetlen munkásság szerepel, amelyet kiegészít a kötelességek felsorolásával, amelyben már benne foglaltatnak a tanítói járulékos szerepek: kántor, egyházzsolga, jegyző-nótárius tennivalói is, továbbá a segédtanító-praeceptor nevelése iránti kötelességei. Ezek a feladatok felelősséget rónak a tanítóra, hiszen fontos, hogy a nevelői és tanítói kötelességek ellátásában társának, s ne házi szolgának tekintse segédtanítóját, s mindenben jó példával járjon elől. A mintaadás azonban legyen kötelessége úgy is, mint a helység lakosának, aki „hivatalánál fogva tisztességes személy lévén a helységben, illő, hogy ... legyen tiszta erkölcsű, ... házassági példás életben gyermekeit szinte példásan nevelje, ... Házát olly rendben tartsa, hogy a tisztaságban és házi gazdálkodásban a helység lakosainak követésére méltó példát adhasson ... Legyen tanítója minden jóban a népnek is.”¹¹

Fáy András (1786-1864) Próbatétel (1816) c. munkájában így ír a tanítóról, akit már „kiképeztek”:

„1. a nevelő értelmére nézve pallérozott legyen, aki ... tökéletesítse növendéke tehetségeit.

2. Ismerje mind közelebről nevéndéke személyes tulajdonságait.

3. Legyen jó erkölcsű, s karakterű,... hogy nevéndéke akaratát példaadással formálhassa.”¹²

Folytathatnánk a sort, idézve a korabeli pedagógiai irodalmat, de nem tesszük. Fentiekből kitűnik az a vonulat, amely a nevelővel kapcsolatos elvárások egyre gazdagabb tárházát mutatja meg a maga kissé túlfűtött megfogalmazásában, de mindig előre mutató módon. A vizsgált korszak tanítói számára a lelkiismeretesség, a tárgyi tudás, gyermekismeret, kezdeményezőkészség, alkotóerő elsődleges követelmények. Ezek az „ideális” tanárkép realitáson nyugvó elemei. A szakmai etika legfontosabb elemei: a gyermek és a szakma felé fordulás, a nevelői pályával való azonosulás, különböző erősséggel és gyakorisággal megtalálhatóak a korszak pedagógus gondolkodói és gyakorlati szakembereinek munkáiban. A pedagógiai szakértői alaposság áthatja tevékenységüket, amelynek kulcselemei: gyermekközpontúság, igazságosság, becsületesség, türelem, hivatás iránti elkötelezettség, tolerancia. Eszméik között található sok olyan gondolat, amely ma is időszerű, a mai pedagógiai gyakorlatban hasznosítható, továbbfejlesztésre ösztönző.

IRODALOM

¹ Niemeyer, August Hermann (1822): Nevelés és tanítás tudománya szülők a házi és iskolai tanítók számára. Pest. Ford.: Ángyán János.

² Tóth Pápai Mihály (1797): Gyermek-nevelésre vezető út-mutatás. Kassa. 27.

³ Seiler (1806) A tudományok Rövid Summája. A Kisebbségi Oskolabéli Gyermek Számára készítettet olvasni való könyv. Pozsony.

⁴ Edvi Illés Pál (1837): Első oktatásra szolgáló kézikönyv. Buda.

⁵ Lesnyánszky András (1832): Didaktika és methodika avagy a tanításnak közönséges tudománya. és a tanítás módjának tudománya. Nagyvárad.

⁶ Beély (Briedl) Fidel (1848): Alapnézetek a nevelés és a leendő nevelő tanítóról különös tekintettel a tan történeti viszonyaira és literatúrájára. Pozsony.

⁷ Beély (Briedl) Fidel (1841): Gondolattörések a tanítás és a tanítók köréből. Atheneum. 61.

⁸ Szeremley Gábor (1845) Neveléstan. Sárospatak.

⁹ Rende József (1845) Tanítás-mód, a falusi elemi iskola-tanítók és Mesterképző intézetek használatára. Buda.

¹⁰ Rende József i. m. 2.

¹¹ Rende József i. m. 12.

¹² Fáy András (1816): Próbatétel a mai nevelés két nevezetes hibáiról. Pest. 61.

Ezer esztendő a magyar iskola

*Egy-egy ember csak néhány évig jár iskolába:
a magyarság már 1000 esztendeje.*

A honfoglalással hazánk földjét nyertük; az iskolázással az európai kultúrát. 996-ban Pannonhalmán a Szent Márton hegyen alapították az első magyarországi bencés apátságot. Ugyanitt 1000 éve a monostorban indult meg szervezett keretek között magyar földön az iskolai oktatás.

A bencések, a Benedek-rend Nursiai Szent Benedek által alapított szerzetesrend. Első kolostorukat Monte Cassino hegyén 529-ben nyitották meg. A szerzetesek egy évi próbaidő után engedelmességet fogadtak. Életfogytiglan a rend, a kolostor kötelékében maradva, lelki tökéletesedésre törekednek. Jelszavuk: Ora et labora = imádkozzál és dolgozzál. Később művelődési és tudományos tevékenységet is folytattak. Ők térítették a keresztény hitre a népvándorlás népeit a 7. századtól egész Európában.

Hozzánk Géza fejedelem telepítette Szent Márton hegyére az itáliai bencés szerzeteseket. A kolostor falai közt létesült az első magyarországi iskola. Monostorukat Szent István ruházta fel kiváltságokkal, és nagy adományokkal látta el. A történet valójában nem 1000 éve kezdődött, hiszen amikor a magyarság átvette a kereszténységet, egy oktatási örökséget vett át, mely már ekkor is csaknem ezer éves volt.

Mit is jelent a keresztény iskola? A kereszténység nem tagadta meg a kultúra értékeit, melyeket maga körül tapasztalt, bár a pogány szellemiség szokásaival nem tudott egyetérteni. Emlékszünk Madáchnál a római színre, mikor Szent Péter megjelent és kemény szavakkal illette a mulatozó-dözsölő társaságot, de a kereszténység a pogány gyökerű kulturális értékeket mégis elismerte. Ugyanekkor, szinte észrevétlenül – csak szűk közösségek részére – alakult ki a szerzetes iskolák rendszere. Fiatalokat és felnőtteket is igyekeztek bevezetni a szerzetesi élet világába. Elsősorban nem ismeretközlő, oktatási feladatot láttak el, inkább önnevelésre buzdítottak, a gyakorlati élet alakítására tanítottak. Lelkiséget közvetítettek. Egy idő után mégis kialakult egy műveltségi anyag. A kereszténység vallási gondolkodása, élete ugyanis szorosan kapcsolódott egy könyvhöz: a Bibliához. A szerzetesrendek művelődési központokká is váltak. A szerzetes iskolák műhelye vált kiindulópontjává az iskolarendszernek, amely Nagy Károly birodalmában alakult ki, és a középkori iskolázást jelentette. A szentekről szóló életrajzok, a középkori keresztény iskolák a műveltségbe, a jó erkölcsbe avatták be diákjaikat. Sajátos tartalmat kapott a mester-tanítvány viszony s a professzor lelki vezető is volt. Ezt a keresztény iskolát vette át a magyarság Szent István országába, amikor először Pannonhalmán nyílt szerzetes iskola, majd további alapításokkal (Bakonybél, Zalavár, Pécsvárad stb.) a középkor folyamán 80 kolostorunk épült. A középkori iskola nem pusztán ismeretanyagot nyújtott később az érvényesüléshez, hanem életformát is.

Olyan emberek neveltek ott, kik megszerették az iskolát. Ottmaradtak, és odaadással szolgálták az eszményeket, értékeket, melyeket az iskola hordozott. A középkori Európában – így Magyarországon is – a társadalom kis csoportját érinthette meg az iskoláztatás. Kevesen érezték feladatuknak, hogy iskolás, latin műveltségre tegyenek szert, s e tudásukkal szolgálják nemzetüket. A tanítás latin nyelven folyt, a keresztény Európa közös nyelvén. Felkészített arra,

hogy a közös kincset, amit latinul megkaptak, megfoghatóvá tegyék azoknak, akikhez anyanyelvükön fordulnak. A magyar írásbeliség első emléke (Halotti Beszéd) egy latin iskolai magyar papnak a feljegyzése egy latin nyelven írt kódexben. A gyászoló nép, kikhez fordult, magyarul tudott. A temetést végző papnak latin ismereteit magyarul kellett elmondania. A középkori keresztény iskola gondolkodó emberré tett.

A középkori iskoláról keveset lehet tudni, azt igen, hogy hol alapították, mekkora létszámmal, s milyen könyvtára volt, de arról, hogy milyen volt ott a légkör, arról viszonylag keveset. Európában a középkori iskola gúnyképét rajzolták meg a valóság helyett, pl. Villon is csak a hanyatló Párizsi Egyetem világáról írt.

Az első magyarországi iskolák kolostorok, székesegyházak és plébániák iskolái voltak. A felsőbb tudományokat elsajátítani kívánók kezdetben külföldre jártak: Bolognába, Párizsba, Wittenbergbe, majd 1376-ban, itthon, Pécsen is megnyílt az egyetem.

Amikor elérkezett a humanizmus kora, Mátyás király a megújuló európai műveltség színhelyére, külföldre küldte az erre méltókat (Janus Pannonius), akik korszerű műveltséggel tértek haza. Jeles külhoni alkotókat is foglalkoztatott udvarában.

Magyarországot azonban a humanizmus és a reneszánsz megjelenése után a harci zaj töltötte be. Mohács és más nemzeti katasztrófák sújtották az országot, az iskolákat elsöpörte a háborúskodás.

A kereszténység belső egysége is megrepedezett (reformáció-ellenreformáció). Ezen új erők előremutató hatásai alakították mégis a megmaradó iskolákat. Török dúlta országrészek peremén: Erdélyben, Észak- és Nyugat-Magyarországon az iskolák is konokul megmaradtak. A protestáns és a katolikus magyar iskolák őrzik a középkori iskola emlékeit. Otthont adnak a nemzeti felelősségtudatnak. Az iskolák versenyben voltak, de mégsem gyűlölködtek egymással, pusztán jobbak akartak lenni egymásnál. Fontos szempont: szélesebb körből kell összegyűjteni a tudást a műveltségre vágyóknak. Akinek megadatott, hogy művelt ember legyen, felelős a többiekért, a többség javára akár pap-tanítóként vagy bíróként a maga érdekein túl a nemzetét kellett szolgálnia. A felvilágosodáskor újfajta magatartás jelenik meg: az új szellem és műveltség szolgáltatáshoz bátorság is kell. Az anyanyelvi művelődés a népoktatás fellendülését hozta. A modern igények, a magyar közoktatás alapjait – a reformkor, az 1848-as forradalom eszméit és a korszerű európai törekvések felhasználásával – Eötvös József rakta le 1867 után. Számos intézkedése – pl. az iskolai tankötelezettség elvén alapuló újszerű népoktatás megteremtésével – megelőzte az általában mintául szolgáló Európát!

A polgárosodási igények nagy méretű iskolákat is létrehoznak. Szemben a családias jelleggel: hivatali viszony alakul ki igazgató-tanár, tanár-szülő s tanár-diák között. Közben újabb háborús veszteségek rombolták a magyar iskolát, de mindig akadtak felkészült, odaadó magyar pedagógusok, az iskolát szívügyüknek tekintő hazafiak, akik védték a hazai oktatást, nevelték az ifjú nemzedéket. Tudták, hogy a saját kultúra, a műveltség örök kincse a nemzetnek, amitől ha megfosztják, lététől fosztják meg. Így jutunk közel ahhoz a korhoz, melynek örökségeit ma is viseljük, melynek kihívásai, kockázatai, a 20. század más történelmi megrázkódtatásaival párhuzamosan szakadtak reánk és határozzák meg a magyar iskolatörténetet. Az elmúlt 40 év megoldási kísérletei sikertelenek maradtak. A lelkeket is újjá kell építeni.

Vannak eredményeink (1000 év), de ezek újrafelfogalmazásához nincs elég tapasztalatunk. Most ne egy idegen oktatási rendszer jelenjen meg követendőként! Eligazításul Európa s az elmúlt 1000 év hazai iskolaügyi tanulságai szolgáljanak alapul.

DR. BALOGH TIBOR

főiskolai tanár

SZTE Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar

Szeged

A tudomány és a csoda – a teremtő és a teremtet

Csányi Vilmos: „A csoda”, valamint „Malion és Thea” című prózájáról

„A lény és az őrző” (Alibi Kiadói Kft.: Budapest 2003.) apropóján már megkockáztattam azon feltevésemet, amely szerint Csányi (az etológus) elsősorban stílust, s kevésbé világlátást váltva, szakemberi mineműségét nem feladva, de kissé háttérbe szorítva mostanában esztétikai érzékenységet éli ki: novellákban, kisregényekben, fotográfiákban.

Most két újabb szépprózai alkotására kíváncsiak reagálni.

„A csoda” a Mester és egy kisfiú kalandját meséli. A Mester (a kirúgott pap) a csodák vélt/valós létezésének firtatása nyomán válik fontossá. A csodák dilemmáit többen vegzálják, vallásosak, ateisták egyaránt, mígnem a Mesterhez fordulnak. A Mester szerint a káosz renddé csak az értelem beavatkozásának hála válhat, s Isten, avagy a természet őseredete egyként meg nem oldható kérdések. A csoda lényege a hit. Az emberelődök, akik kiscsoportban éltek, közösségi lények lettek, s rákényszerültek bízni egy magasabb rendű létezőben. Ez az etológust is reprezentáló eszmecsere – miután az értelem érvényeségi területét, s Isten fundamentális lét-igazolását is érinti – prózaibbá lesz: a kisfiú csodát kér a Mestertől, aki – arra a kérdésre felelve: tudsz-e csodát tenni? – így válaszol: – „Tudok. Mindenki tud, aki szeret valakit és nagyon muszáj neki.” (Vö.: kézirat 7. oldal – Csányinak a címben szereplő műveire kéziratot formájukban hivatkozom!)

A kisfiú a Duna egy részének szárazzá tételét kérte, s ez bekövetkezett: a Duna 30 méteres szakaszán száraz térség keletkezett. A gyerek kavicsokat, csigákat szedegetett, s nem zavartatta magát a köréje gyűlő álmélkodóktól. Akadtak, akik filmesek trükkjének vélték a történeteket.

Kisvártatva megjelent az Ősmagyar Párt elnöke, akit hívei és teljesítménye értékelőinek egy része – miután átlépdelt a résen – úgy tekintettek, mint a Szűzanya által átvezetett, hangsúlyozva: nemcsak a zsidók tudnak immár száraz lábbal átkelni a vízen, s e tény önmagában kellő felszólító erővel bír a zsidók és a kommunisták kiűzésére.

A jelenség holdudvara egyre távol: békaemberek, tűzoltók sikeres átkelésének ovációznak a Margitszigeten. Schirilla György is próbát tett. Este pedig beindult a politikusok autókarakánja.

A csoda eddigi olvasatomban a novella második szintje. A 2. nap kora reggelén a miniszterelnök, valamint az MTA elnöke és főtitkára konzultált. Világossá lett egyrészt a legfelsőbb tudományos grémium vezetőinek a kutatásaik bővebb finanszírozása érdekében mintegy feltétlen reflexként működő pénzszerző reakciója, másrészt az elnök és a főtitkár kompetenciájának, illetékességi körének a furcsa konfrontálódása.

A miniszterelnök e purparlé ellenére nyitott pénzügyi keretet garantál a kutatásokhoz.

[Közben persze tüsténkedik az Ősmagyar Párt is. Az elnöküket hősnek, szentnek kiáltók két, betanított beszédű gyermek felléptetésével kísérlik meg igazolni a párt vezetőjének nagyságát. A produkció ortopéd banalitásba fullad – mindazonáltal a hercegprímás a csodát illető megerősítő állásfoglalás elől sem elzárkózni, sem azt a tv nyilvánossága előtt cáfolni nem óhajtja (szóvá teszi értelemszerűen, hogy eme aktuális kérdésről már csak azért sem hajlandó konzultálni a miniszterelnökkel, mivel a pénzügyminisztériumi akadémikusok miatt több templom felújítása késedelmet szenved).]

A 3. napon a Központi Fizikai Kutatóintézet rendkívüli interdiszciplináris ülésén a csodát kísérlik meg szekularizálni, e világivá tenni. Itt is felmerül a Cserekov-sugárzás écjaja, majd ezt elvetve arra a következtetésre jutnak, hogy az eredményes kutatásokhoz még több pénz és státuszok kellenek.

Épkézláb elképzelést egyedül egy fiatal kutató fejtett ki a megjelenő miniszterelnöknek, akit azonban a főtitkár diszkreditált.

A kisfiú, akinek a csoda szólt, tapasztalva, hogy kisajátítják azt, ami eredetileg csak az övé, arra kéri a Mestert, müljék el a csoda. Ezt megteszi a Mester eme 3. napon.

A 4. napon visszatérünk a kiindulási helyszínre: a Keletinél gyűlik össze a szokott csapat, s ha röviden is, de rezonálnak a csodára; a vita summázataként az hangzik el – a Szűzanya az Ősmagyar Párt kedvéért vitte végbe, amit tett. A Mester és a kisfiú ezt szó nélkül hagyják.

Ennyi a sztori dióhéjban.

Világos számomra, hogy Csányi műve szarkasztikus: hagyományos mesei-mondai elemeket [pl. a csoda (a mirákulum), a 3 nap] ötvöz bölcséleti, természettudományos szegmensekkel, a mai magyar tudományos és politikai élet tipikus mozzanataival. Ez az ötvözet azonban korántsem banalizál, ellenkezőleg, szerintem mintegy megemeli „A csoda” hétköznapi pátoszáit. Szereplői ugyanis mindennapjaink hús-vér emberei (a rendőrök éppúgy, mint a munkanélküliek, a tömegkommunikáció, a párt, az akadémia felvonultatott személyiségei).

Csányi önfeledten lubickol ebben az egyrészt hol volt – hol nem volt, másrészt nagyon is azonosítható világban.

* * *

Szintén ezt teszi a „Malion és Thea”-ban. Imént a 0-tól a 4. napig jutottunk, most azonban nagyobb az időtáv. Abban viszont alapvetően egyezik a két Csányi-epika, hogy paradoxonok paradoxonokra halmozódnak.

A „Malion és Thea” tulajdonképpen két főszereplős: a többiek csak reagálnak-asszisztálnak nekik. Így Szilvia, a klinikai orvos, aki felettébb becsülte ugyan Malion férfiasságát, ám önmagában kevésnek találta; Edit, a két alkalomra kalibrált szerető; Péter, a buzi műtermes, galériás; az ismeretlen nevű, egy aktusra korlátozódó nő; a három pszichiáter.

A sztori banálisan indul: Malionnal szakít kedvese, Szilvia. Ahogyan erre a történetre „bekattan” Malion, az viszont nem szokványos. Szeretné visszaszerezni Szilviát, s ezért (vagy abszurd módon, ez ellen) azt teszi, hogy kellő konzisztenciájúvá kompononált szarával fedi be a fejét, egy vörös nőt hallucinálva-vizionálva vizes lepedőt terít magára

úgy, hogy az az általa is nagyra taksált nemi szervét kiemelve, s mindkét kompozíciót lefényképezi, majd tudtára adja kiebrudalójának. Ő, aki a nyelv funkcióját a világ széppé tevésében látja, s képpel játszó lényként aposztrofálja magát, kamaszkori gyarló versét is segítségül hívja: egy nőt, akit kénye-kedve szerint hívhat és tüntethet el.

A teremtmény mivoltát kutatja; mindeközben a megnevezést a teremtés első aktusaként illeszti helyére.

Ő is teremt: megteremti Theát. A korábbi vörös nő azonban kivetítődik – e nő olykor materializálódik, ám egy idő után már csak belülről beszél; Radnótival szólva belülről vetíti az elme. Theát *magának*, s mint majd később tragikusan kiderül, *magából* létesítette Malion. Thea lassanként mindenbe beleszól: Malion ingvásztásába, előírja a „Nők Lapja” megvásárlását – egyre világosabbá lesz, hogy egy testben két lény lakozik. Thea Malion testét – annak tudta nélkül – kölcsönveszi, s bugyira költ.

Szakmailag is lehetetlen helyzetbe hozza Maliont: ő szintén fotografál, s újszerű képeiből kiállítást rendeztet Malion buzi műtermesével, ahol is a végleteleg nonszenszszé teszi ismert és elismert „gazdáját”.

Malion pszichiáterekhez menekül, rálel arra a szakemberre, aki végre komolyan veszi tragédiáját, s őt is, Theát is analizálja. Malion szeretne szabadulni Theától, ennek azonban az lesz az ára, hogy belehal.

Thea, az artefaktum fellázad teremője ellen, s mert megérzi, hogy az vesztére tör, magával rántja a halálba.

Csányi merész képekbe rendezett leírása „A lény és az őrző” ama novelláját idézi („Az ikrek”), amelyben egy ikerpár abszolút azonos életet él; az egyikük szerelme zavarja meg, s mert az nem tud imádottja és testvére között választani, az öngyilkosság kínálkozik a tragikus testvérek számára az egyetlen kiútnak.

Mintha mindkét esetben arra figyelmeztetne Csányi: a tökéletes replikációk/megkettőzések elnyerik méltó büntetésüket – vagy így, vagy úgy, de bele kell halni...

A „Malion és Thea” akár egyfajta thrillernek tekinthető, olyanak, amelynek nyerse-ségét-vérességét az olykor-olykor előkerülő nyelvészeti-etológiai bölcselkedések ideiglenesen hajlandók mérsékelni.

Az autonóm identitás-keresés szükségességét a teremteni vágyás igényével konfrontálhatja Csányi.

A cím: „Malion és Thea” beszédes cím? Olvasatomban igen – a latin malum (betegség, baj) és görög teo (isteni vagy istennel kapcsolatos) ráutalást vélem tetten érni. Eszerint egy bajt hozó, adekvátan csak az Isten (a teremő) által elvégezhető próba szükségszerű kudarcával van találkozásunk. Úgy tűnik (József Attilát parafrázálva): nemcsak a költőnek, hanem minden teremőnek, kreálónak pokolra kell mennie.

* * *

Csányi mindkét művében több sík váltja egymást: az etológus, a művészi fotográfus, a szépíró és a tudományos közéletben benne lévő, az iránt érdeklődő személyiség formál egy különös világot.

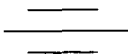
A legutóbb említett rész poentírozása kedvéért utalok Csányinak a „Népszabadság”-ban, 2005. június 26-án megjelent „Gyönyörű képességünk ... a verseny” című pamfletjé-

re. Az evolúció által értelmezett versenytől a gazdasági miniszternek az MTA számára adresszált diszkriminatív verseny-interpretációjáig kanyarodunk. (Idézzük csak fel „A csoda” ideillő passzusait!)

Váltásokban gazdag, abszurdításban bővelkedő, olykor morbid szókinső, nem ritkán aberrált – akár szexuálisan is – terrénú Csányi Vilmos prózája.

Azt hiszem, sokan szoknak majd rá Csányi Vilmos szépirodalmi teljesítményeinek a méltánylására, s kedvelik meg.

In honorem: illessék e recenziók tisztelettel a 70. évét a közelmúltban betöltött Csányi Vilmost!

DR. FARKAS OLGA

főiskolai docens

SZTE JGYTK

Neveléstudományi Tanszék

Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona: Gyakorlati kutatási módszerek. Szöveggyűjtemény

Igen hasznos módszertani kézikönyvet vehet kezébe az olvasó, amelynek célja, hogy segítséget nyújtson a gyakorlati pedagógiai munka során adódó vizsgálódások elvégzéséhez és önálló kutatási tevékenységek lebonyolításához. A szöveggyűjtemény hét tanulmány rövidített változatát, illetve kutatási jelentések kivonatait tartalmazza. A kötetben szereplő írásokban különböző kutatási módszerek követhetők nyomon. A módszerek alkalmazási lehetőségeit a szerkesztő olyan időszerű témák vizsgálata során tárja olvasói elé, mint amilyen a különleges bánásmódot igénylő gyerekek; gyermek és ifjúságvédelem; magatartás és viselkedéskultúra; olvasáskultúra; tehetséggondozás és környezeti nevelés. Emellett a neveléstudomány új eredményeit is megismerhetjük gazdag irodalmi háttérrel. Köszönet és elismerés illeti a szerkesztőt, aki könnyen érthető és értelmezhető, ugyanakkor tudományos igényességgel válogatott és szerkesztett művel segíti a pedagógusképzés klasszikus tantárgyának, a kutatásmetodikának a tanulását.

A „Különleges bánásmódot igénylő gyermekek helyzete Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében” címmel a Nyíregyházi Főiskola Neveléstudományi és Szociálpedagógia tanszékének kutatási eredményeit olvashatjuk (5–59. o.). A kutatócsoport a fogyatékkal élő tanulók iskolai helyzetéről ad áttekintést. A helyzetföltárást kiterjesztette a több tünetcsoportot összefoglaló, úgynevezett különleges bánásmódot igénylő tanulók további csoportjaira is. A kutatás az integráció témában, 1997–2000 között, ismert és elismert kutatók: Salné Lengyel Mária és Kőpatakiné Mészáros Mária, Csányi Ivonne, Vicsek Annamária, Volentics Anna részvételével folyó, nagyszabású hazai vizsgálatok szerves folytatása. Az eredményeket négy csomópontban ismerheti meg az olvasó: a fogyatékoságok előfordulási gyakorisága; a fogyatékos gyereket nevelő családok, szülők helyzete; a közoktatási

intézményekre és munkatársaikra vonatkozó főbb jellemzők; valamint a különleges bánásmódot igénylő tanulókkal való foglalkozás további teendői.

A tanulmány több szempontból is figyelemre méltó. Az egyik, hogy a címben ígérteknek megfelelően, gyakorlati kutatási módszerek alkalmazását tanulmányozhatjuk; sőt, a fogyatékos gyerekek helyzetét föltáró, kilenc kérdőív teljes szövege olvasható, amelyek tanulók, szülők, óvodavezetők, igazgatók, osztályfőnökök számára készültek. A második, hogy a vizsgálat szemlélete fölhívja a figyelmet a fogyatékkal élő tanulók emberi jogaira és emberi méltóságára, sürgeti a demokratikus érdekérvényesítés hagyományteremtését. Mindez különös jelentőségű 2005-ben, a Demokráciára Nevelés Európai Évében. A harmadik, hogy az olvasó megérti a neveléstudományi kutatások jelentőségét. A tanulmány példát ad arra, hogy a kutatási eredmények hogyan járulhatnak hozzá a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók „esélylehetőségeinek” javításához. A szerzők rámutatnak, hogy az eredmények alapjai lehetnek az intézményhálózat, az oktatás, a szakemberképzés, a szociális szolgáltatások tervezésének, fejlesztésének, a gazdasági döntéseknek, a jogi szabályozásoknak és a nemzetközi gyakorlatok meghonosításának (54. o.).

„Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelem helyzete Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében” című kutatás háttérében azok a társadalmi-gazdasági változások állnak, amelyek fölerősítették a hátrányos és veszélyeztetett tanulókkal való foglalkozás szükségességét (60–104. o.). Erre a társadalmi igényre reagál a *Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona* által vezetett kutatás, amely az iskolai gyermek- és ifjúságvédelem megyei helyzetét vizsgálja. A nagy volumenű vizsgálat a megye minden iskolájára és ifjúságvédelmi felelősére kiterjed. A megelőző gyermekvédelem szemléletét érvényesítő kutatás számos kérdést érint hazai és nemzetközi viszonylatban. Sajátos névuma az intézmények pedagógiai programjának elemzése a gyermekvédelem szempontjából.

Az érdeklődő olvasó deduktív és induktív kutatási stratégiák mellett föltáró és statisztikai adatfeldolgozási módszerek alkalmazását ismerheti meg. Részletesebben a szóbeli és írásbeli kikérdezésre, dokumentum- és tartalomelemzésre, korrelációs számításra, regresszió-analízisre, és parciális faktorelemzésre talál példákat. Nyomon követheti, hogy a több mint 2000 fő adatait hogyan lehet földolgozni és elemezni SPSS programmal. Továbbá hat kérdőív komplett szövegét tekintheti át, amelyek pedagógusok, iskolai gyermekvédelmi felelősök, tanulók, gyermekjóléti szolgálatok részére készültek, egy kérdőív pedig közoktatási intézményre vonatkozó adatok felvételére alkalmas.

A kutatási beszámoló szemléletformáló jelentőségű is, hiszen az eredmények alapján a kutató team számos javaslatot fogalmaz meg a pedagógusképzés és továbbképzés számára, pl.: kívánatos nagyobb hangsúlyt fektetni a szociális készségfejlesztő, gyakorlatorientált képzések indítására; a szociálpszichológiai törvényszerűségek gyakorlatban való megjelenésére; a szaktárgyi, tartalmi orientáltság mellett a kapcsolati és kommunikációs készségek fejlesztésére (99. o.).

A „Magatartás és viselkedéskultúra vizsgálata a 7. osztályban – Miskolc” című kutatási beszámoló újabb kutatási módszerek gyakorlati alkalmazásának lehetőségeit tárja föl (105–140. o.). A 2000 tavaszán zajló kutatást a Városi Pedagógia Intézet és az ECHO Oktatókutató Műhely végezte. Cél, hogy keresztmetszeti képet adjon a Miskolcon tanuló 7. osztályos tanulók viselkedési kultúrájáról és az ezzel összefüggő értékrendi, identitási kérdésekről, motivációkról. A kutatómunkát olyan neves szakértők segítették, mint

Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona és dr. Trencsényi László (e két ismert, neves kutató önmagában is szavatolja a kiváló színvonalat).

A vizsgálat a város 25 alapfokú oktatási intézményére terjedt ki, annak minden 7. évfolyamos tanulója. A kutatásmetodika iránt érdeklődő gyakorló pedagógus, pedagógusjelölt, oktatáskutató tanulmányozhat elsődleges adatfeldolgozási módokat, alapszervezeteket, az összefüggések és rejtett tartalmak, tendenciák fölvezetésére alkalmas, két- és háromdimenziós elemzéseket, korrelációs és szórásvizsgálatokat, faktor- és klaszteranalízis-technikákat (107. o.). Szemléletes táblázatokon, ábrákon és diagramokon vizsgálhatja az adatok tömörítésének módjait, például: „A vizsgált tanulók kórfája”; „A családi kapcsolat erőssége a szülő gazdasági státusza függvényében”. Attitűdvizsgálatra is talál példát, sőt a Bogardus-féle társadalmi távolság skála módosított változatát is, mint mérőeszközt megismerheti.

Az eredmények közlésének módja is példaértékű, logikusan felépített és áttekinthetően tagolt: Prológus; Általános demográfiai helyzetkép; A tanulók családi háttere; Iskolai konfliktusok; Magatartás és neveltség; Személyiségvonások és magatartásformák; Attitűdök és Médiafogyasztás. Az előzőekhez hasonlóan itt is csatolt kérdőív segít megérteni és mélyíteni a kérdőív szerkesztésének szakmai kérdéseit.

Domokos Tamás: „Magatartás és viselkedéskultúra a 8. osztályban” – kutatási beszámoló, az előző kutatás folytatásának eredményeit közli (141–185. o.). A Domokos Tamás vezette, 2001 tavaszán folyó kutatás a miskolci 8. osztályos tanulók körében az eltelt egy év alatt a viselkedéskultúrában bekövetkezett változást követte nyomon, és kiértékelte a vizsgálatot négy szlovákiai településre: Kassára, Szepsire, Nagykaposra és Királyhelmece. Összehangolta a munkát a vizsgálat alatt azonos időben zajló, 11. osztályosok körében végzett neveltségi szint vizsgálatával, és további összefüggéseket tárt föl. A kutatási beszámoló ismét bővíti a kutatási módszerek gyakorlati alkalmazásának repertóriumát; ezúttal a szerzők olyan mérőeszközökkel dolgoznak, amelyekkel a korosztályok között és területileg is mérhetővé, összehasonlíthatóvá válik a vizsgált téma.

A Domokos Tamás és Kulcsár László: „Olvasáskultúra a 7. és 11. évfolyamokban Miskolcon” című kutatási beszámoló a miskolci tanulók olvasáskultúráját tárja föl (186–250. o.). A háttérváltozók tükrében megismerteti a tanulók olvasásélményeit, olvasási motivációit, könyvekhez való viszonyulásait, és a kötelező irodalmakkal kapcsolatos attitűdjeit. A Miskolcon, 2001 októberében zajló kutatás 17 alap- és 13 középfokú intézményre terjedt ki. Az eddig bemutatott adatgyűjtési és adatelemzési módokon túl az olvasó tanulmányozhatja az adatok elemzésekor használt egy- és többváltozós elemzési technikákat, az előzőektől eltérő tartalommal a matematikai statisztikai módszereket (187. o.).

Farkas Olga: „Tehetség és mesterségbeli tudás néhány kérdése az általános iskolai rajzórán” című, tudományos ülésen elhangzott előadásának szerkesztett változata a tehetség-orientált képzés-fejlesztés gyakorlati műhelyébe invitálja az olvasóit (251–266. o.). Mint kerámia- és rajzsakkör-vezető tanár, általános iskolai korosztályra vonatkozó, a szerző által kidolgozott fejlesztő program néhány elemét mutatja be. Lehetséges példát nyújt arra, hogy a formális oktatási keretben is reálisan megvalósítható az egyéni szintekhez igazodó fejlesztés. A hagyományos iskolai rendszer közé sorolja a 25-30 fős osztályokat, általában a 45 percekben való gondolkodást, a különböző képességű-, motivációjú-, szociális háttérű gyerekek ugyanazon térben és időben történő foglalkoztatását. A differenciált képzés olyan

modelljét írja le, ahol az esztétikai-művészi gondolkodásfejlesztés kap hangsúlyt. A program originált specifikumaként említi, hogy a kiválasztás elve a „természetes szelekció”, amely folyamattal párhuzamosan valósul meg az egyre nehezedő és komplexebb fejlesztő föladatok kínálata. Mondanivalóját számos fénykép teszi hitelessé.

Havas Péter, Széplaki Nikolett és Varga Attila: „A környezeti nevelés magyarországi gyakorlata” című munkája újabb kutatási módokra: másodelemzésre és interjúkészítésre nyújt példákat (267–300. o.). Az Országos Köznevelési Intézet 2003 tavaszán a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium megbízásából kutatást végzett a magyarországi általános és középiskolák környezeti nevelési tevékenységéről. A kutatás helyzetértékelést ad a jelenlegi gyakorlatról, megmutatja a legfontosabb problématerületeket, és javaslatokat fogalmaz meg a legsürgetőbb fejlesztési irányokra (267. o.).

A szerzők a korábbi kutatások adatainak és következtetéseinek másodelemzésére vállalkoztak (*Havas és Varga, 1999; Füzné, 2002; NE-VET Bt. és Varga, 2002; Varga, 2002*). Ennek eredményeképpen kategóriarendszert állítottak föl a környezeti nevelés legfőbb problématerületeiről. Következő lépésként interjú forgatókönyvet készítettek a problématerületek feltárására és megismerésére. Az interjútechnikával történt adatgyűjtés 52 iskolát érintett. Az olvasónak nemcsak a kutatásmetodikai kultúrája pallérozódhat, hanem a kutatói gondolkodása és felelőssége is formálódhat. A kutatók olyan kutatásra váró területeket körvonalaznak, amelyek kutatása sürgető, és az eredmények integrálása a gyakorlatba tovább már nem odázható el.

Nanszákne dr. Cserfalvi Ilona kutatói-oktatói kvalitásához méltóan a kötet igényes, szakszerű és magas színvonalú. A módszertani kézikönyv külön érdeme, hogy sokaknak ajánlható: kezdő és gyakorló pedagógusok, főiskolai és egyetemi hallgatók, a pedagógiai jelenségek vizsgálatához kedvet érő szakemberek tanulhatnak belőle, ötleteket meríthetnek, kutatói szemléletük formálódhat, technikai felkészültségük finomodhat. A megnyerő és barátságos kivitelezésű mű a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola Kiadójának hozzáértését mutatja.

Nanszákne dr. Cserfalvi Ilona (2005, szerk.): Gyakorlati kutatási módszerek. Szöveggyűjtemény. Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola Kiadója, Debrecen, 302 o.

DR. NAGY ANDORNÉ
ny. középiskolai igazgató
Eger

Dr. Koncz István: Kamasz-kapaszkodó

A vonzó és igen találó cím felkelti mindazok érdeklődését, akik e korosztály természetéhez közel állva, gondjaikat magukénak érezve minden lehetséges támaszt- „kapaszkodót” két kézzel megragadva erősítést várva, a segítségadás szándékával dolgoznak, a szeretet erejével tevékenykednek e korosztályért. Szülők, pedagógusok és minde-nekelőtt maguk a kamaszok meríthetnek sok-sok erőt e most megjelent könyvből.

A hét fő fejezetre osztott gondolatsor és a kapcsolódó tesztek, ajánlott könyvek, valamint a szerző sokéves gyakorlati tapasztalata, magas szintű felkészültsége biztosítja annak, hogy e könyv igazi kapaszkodója legyen a felnövő és a különböző felnőtt korosztályoknak is. Valóban segít önmagunk megismerésében, az életcélok kialakításában, a felnőtté válásban és egyúttal a környezeti tényezők – szülői ház, iskola, társadalom – segítőitársként való hatékony együttműködésében.

A szerző bevezető gondolatai jó eligazítást nyújtanak a könyv hatékony tanulmányozásához.

Milyen vagyok? – érdekes, hiteles példasor vezeti be az olvasót az önvizsgálódás kérdéskörébe. Önmagunk keresése, megismerése, majd elfogadása nem könnyű feladat.

Önismereti sarokpontok

A serdülőkor bizonytalanságai, kérdőjelei, kihívásai, a szülők kételyei, a számtalan konfliktushelyzet teszi nagyon nehézé a serdülők életét, megítélését is. Azt azonban egy pillanatra sem gondolhatjuk, hogy a „magára hagyás”, „tedd, ahogy jónak látod” előbbre visz a gondok megoldásában.

Ahogy a szerző is fogalmaz: „a fiatalok igénylik szüleiket. Szinte természetes, hogy a serdülők szemtől szembe, nyíltan gyakran kritizálják szüleiket...”, ugyanakkor megőrizve az otthon értékeit, arra alapozzák saját „új” elképzeléseiket. Kíváncsi lenne, ha a példaképkeresés nagyobb mértékben a családi otthonhoz kötődne. Sok-sok törődéssel, megértéssel, elfogadással segítheti a család ilyen jellegű szerepének erősítését.

Önkontroll és önváltoztatási lehetőségek tekintetében is alapvető a serdülő–szülő kapcsolata, hiszen az önértékelés helyes vagy hiányos voltában is a szülő segíthet legjobban.

Mi leszek (és lehetek)?

Az esélyek, érettség, készségek, adottságok vizsgálata szükséges a lehetőségek számbavételéhez. A célra összpontosított kérdések, az érzéketes, gyakorlatias példák segítik az olvasót lépésről lépésre eljutni a biztos elhatározáshoz, az élethelyzetek adta feladatok megoldásához, a döntéshozatalhoz.

Az **Önmenedzselés** alapja a saját személyiség pontos ismerete. Hasznos tanácsokat kap az olvasó a hatás alapelemeinek megismeréséhez. Melyek a leglényegesebb nonverbális, vokális és verbális elemek, amelyekkel élni tud, élni kell az „enerős” embernek, csak így képes „mások számára elfogadható egyéni arculatot, imázst kialakítani”.

Gubancbogozó, stressz- és konfliktuskezelés

Az életkorok különböző szakaszaiban keletkező konfliktusok bemutatása, kategorizálása – énkonfliktusok, konfliktus másokkal, csoportokkal, szervezetekkel stb. –, megoldási javaslatok, a konfliktusmegoldási módok számos variációja mind-mind valóságos kapaszkodót jelent nem csak a kamaszok számára.

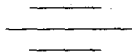
Az értékes kötet záró fejezete a **Játékok, gyakorlatok, technikák** témaköreit taglalja, melyek mindegyike hozzájárul a kialakítandó önismereti szint kontrollálásához, elmélyítéséhez, visszaigazolásához.

A **Tesztek** és megoldásaik igazi próbatételként szolgálnak a kiadvány mélyenszántó elméleti és gyakorlati eszmefuttatásához.

Összegezve megállapítható, hogy **dr. Koncz István** professzor könyve igazi kapaszkodó mind a kamaszok, mind szüleik, tanáraik, társadalmi környezetük számára.

Nem csak tanulságos e kötet, hanem – ami ennél is fontosabb – hozzásegíthetjük felnövő fiataljainkat ahhoz, hogy boldog felnőttekké váljanak.

A Mesterek mesterei c. sorozatban megjelent esztétikai szempontból is igényes kötetet az **URBIS Könyvkiadó** jelentette meg 2005-ben. A könyv a **debreceni Alföldi Nyomdában** készült.

NANSZÁKNÉ DR. CSERFALVI ILONA

főiskolai tanár, főigazgató helyettes

Debrecen

Kaszás Mária – Pappné Vencsellői Klára:

Ének-zene I. osztály

Énekeljetek játszva! Játsszatok énekelve!

Debrecenben a Pedellus Könyvkiadó gondozásában jelenik meg az új tankönyv, s a címe azt sugallja, a játék és az éneklés egyszerre jelen van, s a munkatankönyv funkcióját tölti be. A szerzők a debreceni Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola oktatói, akik több éve részt vesznek a hallgatók képzésében, a pedagógusok továbbképzésében, és jól érzékelik a tantárgypedagógiai hiányosságokat, másrészt szeretnék az énekórák hangulatát, tartalmát és eredményét színessé, élményszerűvé tenni, alakítani. A szerzők nem titkolt szándéka, hogy visszaállítsák az ének-zene tantárgy rangját, valamint az általa adott örömet tanító és tanuló számára egyaránt.

A fokozatosság elvének megfelelően az 1. osztályos tankönyv a ritmuskészség fejlesztését teszi hangsúlyossá, hogy azután 2. osztálytól a hangterjedelem bővülésével a dallami készségfejlesztés egyenrangú társa legyen. Változatos módon kerül sor a zenei írás-olvasás meg alapozására. A 3. és 4. osztályban már a jeles napok, népszokások is helyet kapnak az órákon, gazdagítva a tanulók ismereteit.

A szerzők olyan dalanyagot kínálnak fel, amelyek elsajátítása nem okozhat nehézséget. Végigvezetik a tanulót (és természetesen a tanítót is) egy szemlélődési folyamaton, s ahogy nő a hangkészlet, úgy nő majd a vonalak száma is. A játékos rajzok átalakulnak betűjelekké, színekké, majd korongokká és végül hangjegyekké. A hangzásra, a visszahangra irányítják a tanítók figyelmét. A tanítók énekeljenek, tapsoljanak elő tanítványaikkal motívumokat, melyeket a gyerekek pontosan visszahangozhatnak. Ehhez adnak számos példaanyagot, hasonlóan alkotásra ösztönözve a tanítókat. A könyvben minden kis rajz, ábra a zenei sajátosságra irányítja a figyelmet, nem elterel, hanem éppen a megértést szolgálja.

A tankönyv óravázlatszerűen két-két oldalra rendez el minden órát. Önállóságot biztosít a tanítónak az énekes köszönés, a légzőgyakorlat, hangterjedelem-bővítés, a

dalcsokor dalának felismerésében. Lehetőség nyílik arra is, hogy egy feladathoz több gyakorlási módot kínáljanak a szerzők abban bízva, hogy az oktatási folyamatban résztvevők ötletekkel járulnak hozzá a „játszva énekléshez”. A gyakorló oldalakra érdemes vissza-visszatérni, gyakorolni, játszani, továbbfejleszteni, a kreativitást próbára tenni.

A könyv függelékében a zenehallgatásra szánt népdalok, énekes mesék kottája található, a könyv közepéből kiemelhető melléklet (ritmuskártyák, zenei motívumok) segíti a tanító munkáját, a cselekedetre ösztönző, manipulálva irányított tanítást.

Igényes munkával szerkesztett munkatankönyvvel találkozhatnak az érdeklődők, ami megkönnyítheti a pedagógusok munkáját, a tanulónak pedig izgalmassá teszi az énekzene tantárgyat. Tanítja tanulni, rávezeti a gyakorlás fantáziájára, versenyhelyzetekbe hozza őket, rendszeresen motiválja a játékra, a társakra figyelemre, egyszerűen közösséget fejleszt.

A játékos feladatok egyrészt kultúrtörténeti szempontból jelentősek, ezért fontos hogy fennmaradjanak; másrésről a sok új dallal, mondókéval, színes motivációs lehetőségeket jelenthetnek a tanítóknak.

Kiadja a Módszertani Közlemények Baráti Társasága
A kiadásért felel: *Dr. Siposné dr. Kedves Éva*
Kiadóhivatal: 6725 Szeged, Hattyas sor 10. Telefon: 62 544-000/6346
Szerkesztőség: 6725 Szeged, Hattyas sor 10.
E-mail cím: tedit@jgytf.u-szeged.hu
Évente 5 alkalommal jelenik meg: Évi előfizetés díja: 1100 Ft.
A címlapot tervezte: *Fischer Ernő*
Megjelent: 2500 példányban
Juhász Nyomda Kft. Szeged
Felelős vezető: *Juhász Péter* ügyvezető
ISSN 1219-0608

A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK KÖNYVTÁRÁNAK EDDIG MEGJELENT KÖTETEI

1. Óraleírások és elemzések, 1967.
(Előszó: Miklósvári Sándor – Szerkesztő: Németh István)
2. A pedagógusképző az „Olvasó népért”, 1969.
(Előszó: Fischer Ernő – Szerkesztő: Németh István)
3. Hazaszeretetre való nevelés, 1970.
(Előszó: Drien Károly – Szerkesztő: Németh István)
4. Petőfi az iskolában, 1972.
(Előszó: Miklósvári Sándor – Szerkesztő: Hegedűs András, Miklósvári Sándor)
5. A korszerű matematikatanítás néhány témaköre az általános iskolában, 1974.
(Előszó: Szendrei János – Szerkesztő: Szendrei János)
6. Kunstár Jánosné: Feladatgyűjtemény az általános iskolai ideiglenes matematika tantervhez, 1977.
(Előszó: Szendrei János – Szerkesztő: Szendrei János)
7. Az osztályközösség megismerése, 1981.
(Előszó: Gácsér József – Szerkesztő: Gácsér József)
8. Az orosz nyelv tanítása az általános iskola 4. osztályában, 1982.
(Előszó: Hanga Mária – Szerkesztő: Fülöp Károly, Lengyel Zsolt)
9. Gácsér József: Demokratizmus és általános iskola, 1985.
(Előszó: Dobcsányi Ferenc – Szerkesztő: Dobcsányi Ferenc)
10. Mágoriné Huhn Ágnes–Puskás Albert: Számítógép az általános iskolában, 1986.
(Előszó: Szendrei János – Szerkesztő: Dobcsányi Ferenc)
11. R. Molnár Emma–Vass László: Stilisztikai ábécé a magyar nyelv és irodalom tanításához, 1989
(Előszó: R. Molnár Emma – Szerkesztő: Dobcsányi Ferenc)

*

A Módszertani Közlemények Kiadóhivatala tájékoztatásul közli, hogy könyvtársorozatunk 11. kötete még kapható, ára 400 Ft. 10 példányos megrendelés esetén további 25 %-os árkedvezményt biztosítunk mindaddig, amíg a készlet tart. Közzöljük azt is, hogy a Módszertani Közlemények régebbi számai is megvásárolhatóak!

A megrendeléseket postai levelezőlapon a következő címre kérnénk: *Módszertani Közlemények Kiadóhivatala, 6725 Szeged, Hattyas sor 10.*